

Міністерство освіти й науки України
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
Педагогічний факультет
Кафедра початкової освіти та освітніх інновацій

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

з теми:

«РОЗВИТОК ЛІТЕРАТУРНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ТВОРІВ ВСЕВОЛОДА НЕСТАЙКА»

Виконала: здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності АЗ «Початкова освіта»,
групи ПОзм–22

Орлова Оксана Володимирівна

Керівник: **Гуменюк Ірина Михайлівна**,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри початкової освіти та
освітніх інновацій

Рецензент: **Прокопів Любов
Миколаївна**,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки та
освітнього менеджменту імені Богдана
Ступарика Карпатського національного
університету імені Василя Стефаника.

АНОТАЦІЯ

Орлова Оксана Володимирівна. Розвиток літературно-творчих здібностей молодших школярів засобами творів Всеволода Нестайка.

Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності АЗ «Початкова освіта», Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, 2025.

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню проблеми розвитку літературно-творчих здібностей учнів початкової школи на уроках мовно-літературної освітньої галузі. У першому розділі висвітлено загальнотеоретичні засади розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів у психолого-педагогічному контексті. Проаналізовано вектори розкриття проблеми в науковому інформаційному просторі, описано прикладні аспекти роботи педагогів з розвитку літературно-творчих здібностей учнів на уроках мовно-літературної освітньої галузі.

У другому розділі кваліфікаційної роботи розкрито особливості організації педагогічного експерименту з розвитку літературно-творчих здібностей четвертокласників на уроках української мови й читання. Описано перебіг педагогічного експерименту, проведеного на базі .
Матеріали експерименту можуть бути використані в освітньому процесі початкової школи , закладів позашкільної освіти, студентами педагогічних спеціальностей закладів вищої освіти під час о панування відповідних навчальних дисциплін і проходження педагогічної практики .

Ключові слова: творчість, творча діяльність, творчі здібності, креативність, літературно-творчі здібності, дидактичний потенціал, українська мова, мовно-літературна освітня галузь, літературне читання.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ЛІТЕРАТУРНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ	11
1.1. Творчість і креативність: інформаційний простір проблеми.....	11
1.2. Психолого-педагогічні особливості розвитку творчих здібностей учнів початкової школи засобами художньої літератури.....	22
1.3. Дидактичний художньо-творчий потенціал творів Всеволода Нестайка	33
Висновки з розділу 1.....	46
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНЕ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЛІТЕРАТУРНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ 4-ГО КЛАСУ НА УРОКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ.....	49
2.1. Організація педагогічного експерименту.....	49
2.2. Розвиток літературно-творчих здібностей учнів 4-го класу під час реалізації формувального етапу експерименту.....	63
2.3. Контрольний етап педагогічного експерименту.....	72
Висновки з розділу 2.....	78
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84
ДОДАТКИ.....	95

ВСТУП

У всі часи суспільство потребувало творчих особистостей, оскільки саме вони визначають прогрес людства. Відповідно в науковій педагогічній думці проблема розвитку літературно-творчих здібностей завжди була актуальною.

Означена проблема не є новою не тільки в площині її формулювання, але й у площині доведення необхідності її розв'язання вже в початковій школі. Розвиток літературно-творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку є одним зі стрижневих завдань Нової української школи, оскільки саме в цей період формуються основи культури особистості, закладаються естетичні вподобання, розвиваються креативне мислення та вміння сприймати й відтворювати художні образи. Молодший шкільний вік (6–10 років) характеризується високою сприйнятливістю до емоційних і образних впливів, природною допитливістю, схильністю до фантазування, прагненням до активної творчої діяльності.

М. Явоненко у своєму дисертаційному дослідженні зазначає: «Творчість людини – необхідна умова повноцінного життя, яка сприяє її становленню як творця і проектувальника власної долі, особистості з високим рівнем культури і духовності» [84, с. 3]. Авторка у результаті комплексного дослідження резюмує, що вчителі виявляють інтерес до питання літературно-творчого розвитку молодших школярів. Проте у їхній діяльності бракує цілісної системи, яка враховувала б психологічні та дидактичні чинники розвитку здібностей, тому цей процес відбувається стихійно й обмежується рамками окремого уроку чи конкретної теми [87, с. 17].

Особливе місце у формуванні літературно-творчих здібностей молодших школярів посідають твори дитячої літератури, які відзначаються доступністю змісту, яскравістю художніх образів, динамічним сюжетом та емоційним насиченням. Важливим критерієм відбору художніх текстів для

роботи з учнями початкової школи є здатність літературних творів викликати живий відгук, спонукати до роздумів і творчих дій: малювання, інсценізації, написання власних історій, створення аплікацій чи ілюстрацій. Як стверджує О. Вашуленко, вони (діти – авт.) «із задоволенням беруть участь у різних видах творчих завдань, схильні до фантазування, імпровізації» [10].

У цьому контексті значним потенціалом володіє спадщина одного з найвідоміших українських дитячих письменників – Всеволода Зіновійовича Нестайка. Творчість Всеволода Нестайка – яскравий феномен української дитячої літератури другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Його твори, зокрема трилогія «Гореадори з Васюківки», повісті «Незнайомка з Країни Сонячних Зайчиків», «Одиниця з обманом», «П'ятірка з хвостиком», а також численні оповідання та казки, стали улюбленими для кількох поколінь читачів. Письменник майстерно поєднував захопливий сюжет із добрим гумором, глибоким знанням дитячої психології, багатою мовою та тонким відчуттям національного колориту.

«Незалежність України залежить від української дитячої літератури» – це висловлювання В. Нестайка, яке влучно відображає проблеми української сучасності не лише у педагогічній галузі, але й у внутрішньо- та зовнішньополітичній ситуації. На думку письменника, якщо діти не читатимуть українських книжок, вони не зможуть добре опанувати рідну мову, не відчуватимуть себе українцями, а сама незалежність країни для них не матиме значення. Шкільних уроків недостатньо, щоб досконало вивчити мову. Одне – виконувати задані вправи, і зовсім інше – із задоволенням читати цікаву книжку [11].

Актуальність теми нашого дослідження зумовлена необхідністю пошуку ефективних методів розвитку творчих здібностей учнів молодших класів під час вивчення літератури. У сучасних умовах цифровізації, коли діти часто перебувають під впливом коротких візуальних повідомлень і кліпової культури, важливо зберегти й посилити значення художнього слова як джерела естетичного та морального розвитку. Використання творів

Всеволода Нестайка на уроках мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі є дуже перспективним вектором для реалізації цієї мети, адже вони органічно поєднують пізнавальну цінність, виховний вплив та стимулювання дитячої уяви.

З огляду на актуальність, проблема розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів глибоко розкрита в наукових працях таких українських дослідників, як: В. Антипець, Т. Білик, Ю. Бондаренко, О. Борисовець, М. Вашуленко, О. Вашуленко, І. Волощук, О. Грушко, Г. Діновська, С. Дубовик, Н. Ільченко, Н. Іщенко, Ю. Калюжна, Т. Качак, С. Кельнер, В. Клименко, В. Коваленко, М. Коновальчук, М. Колот, О. Кучерук, І. Литвиненко, С. Луців, Н. Ляшко, О. Малихіна, М. Оліяр, В. Павленко, Т. Панько, С. Парфілова, О. Первак, О. Савченко, О. Струс, Т. Торчинська, О. Фенцик, Ю. Хоменко, В. Шкроміда, М. Шух, М. Явоненко, Т. Яновська та ін.

Серед науковців педагогічного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника означеною проблемою займалися Г. Білавич, І. Гуменюк, Т. Качак, М. Оліяр, які у своїх дослідженнях наголошували на необхідності активної читацької діяльності молодших школярів, широких можливостях сучасної дитячої книги для розвитку креативності, критичного мислення, патріотичних почуттів, екології мовлення молодших школярів тощо.

Водночас аналіз наукового інформаційного простору щодо розкриття проблеми використання творів В. Нестайка з цією метою виявив значну кількість векторів можливих досліджень, які потребують ґрунтовного розгляду, методичної алгоритмізації, наукового аналізу та практичної реалізації. З огляду на те, що твори В. Нестайка введено до шкільної програми, вони мають незмінний успіх як серед дітей, так і серед дорослих, займають одне з найвищих місць у статистичних моніторингах Національної бібліотеки України «Книга року», «10 кращих українських книг», «Я читаю сучасну книжку українською» [70, с. 89–95], доцільним видається вибір

повісті «Одиниця з обманом» як засобу для дослідження розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів.

Мета кваліфікаційного дослідження – систематизувавши науково-теоретичні основи розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку, розробити, впровадити й експериментально перевірити методику розвитку літературно-творчих здібностей четвертокласників засобами творів Всеволода Нестайка (повісті «Одиниця з обманом»).

Завдання кваліфікаційного дослідження:

- розглянути науковий інформаційний простір проблеми розвитку творчих здібностей учнів початкової школи;
- розкрити психолого-педагогічні особливості розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами художньої літератури;
- окреслити дидактичний художньо-творчий потенціал творів Всеволода Нестайка;
- розробити, впровадити й експериментально перевірити методику розвитку літературно-творчих здібностей учнів 4 класу на основі повісті Всеволода Нестайка «Одиниця з обманом».

Об'єкт дослідження – процес розвитку літературно-творчих здібностей учнів початкової школи.

Предмет дослідження – методика розвитку літературно-творчих здібностей учнів 4 класу засобами творів Всеволода Нестайка.

У процесі поетапного виконання завдань кваліфікаційної роботи використано такі **методи**:

- теоретичні: аналіз, порівняння, індукція, синтез, узагальнення, систематизація, зіставлення, класифікація;
- емпіричні: спостереження за поведінкою учнів під час творчого завдання, вивчення педагогічного досвіду з теми дослідження, бесіда з учнями та вчителями, анкетування, тестування, реалізація плану експериментального дослідження;

- методи опрацювання та інтерпретації здобутих результатів: статистичне опрацювання кількісних показників, розрахунок середній величин, інтерпретація результатів.

Теоретичне значення реалізованого дослідження:

- уточнено та конкретизовано понятійний апарат щодо категорій «літературно-творчі здібності», «художньо-творчий розвиток», «творча діяльність молодших школярів»;

- розкрито психолого-педагогічні передумови розвитку творчих здібностей учнів початкової школи з урахуванням їхніх вікових особливостей, процесів мислення та уяви;

- визначено дидактичні можливості творів Всеволода Нестайка в плані розвитку креативності, емоційно-ціннісної сфери та мовленнєвої компетентності учнів;

- закладено теоретичну основу для подальших наукових розвідок, спрямованих на розвиток творчих здібностей учнів початкової школи за посередництва художніх текстів.

Практичне значення кваліфікаційного дослідження: розроблено, реалізовано та експериментально перевірено методіку стимулювання літературно-творчої активності учнів 4 класу засобами творів Всеволода Нестайка; запропоновано систему творчих завдань і вправ (інсценізації, продовження сюжетів, ілюстрування, складання власних оповідань у стилі письменника), які сприяють розвитку уяви, мовленнєвої творчості та естетичного смаку молодших школярів; підібрано дидактичний матеріал на основі творів В. Нестайка, що може бути безпосередньо використаний у освітньому процесі початкової школи; матеріали дослідження стануть у нагоді вчителям початкової школи, керівникам гуртків, вихователям у закладах позашкільної освіти для організації занять, спрямованих на розвиток творчих здібностей дітей; здобуті результати можна використати для проведення інтегрованих уроків, творчих проєктів та літературних ігор,

що поєднують читання, мовленнєву творчість, образотворче мистецтво, театр і музику.

База дослідження:

Апробація результатів дослідження. Результати, здобуті під час написання кваліфікаційної роботи, апробовано на звітній науковій конференції студентів за 2024 рік [73], на Науково-практичній конференції науковців і студентів з міжнародною участю «Молодь і освіта в умовах викликів XXI століття» (19 травня 2025 р.), тема доповіді – «Сучасна художня література для дітей як інструмент морально-етичного виховання» [74], в опублікованій статті «Розвиток художньо-творчих здібностей молодших школярів: інформаційний простір проблеми» [67].

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота написана відповідно до «Методичних рекомендацій до написання кваліфікаційної роботи для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти» [34] і складається з анотації, вступу, двох розділів по три підрозділи в кожному, висновків з першого й другого розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (92 пункти) і додатків.

У вступі відображено актуальність проблеми в площині її формулювання, необхідності розв'язання в початковій школі, а також обґрунтовано вибір творів Всеволода Нестайка як засобу для розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів. Крім того, вступ містить огляд сучасних досліджень і публікацій з означеної теми, сформульовані мету й завдання кваліфікаційної роботи, об'єкт і предмет дослідження, методи, які застосовувалися в процесі написання дослідження, практичне значення й теоретичну вагу наукового матеріалу. У вступі також зазначено базу дослідження, апробацію результатів і публікації авторки, окреслено структуру й обсяг кваліфікаційної роботи.

У першому розділі розглянуто наявні сучасні наукові праці з теми дослідження, сформульовано понятійну базу, розкрито особливості розвитку творчих здібностей молодших школярів засобами художньої літератури в

психолого-педагогічному контексті, окреслено дидактичний потенціал творів Всеволода Нестайка.

Другий розділ роботи присвячений висвітленню перебігу педагогічного експерименту за логікою констатувального, формувального й контрольного етапів.

У загальних висновках подано основні теоретичні й прикладні результати проведеного дослідження.

Обсяг кваліфікаційної роботи. Весь матеріал роботи розміщено на 98 сторінках, з яких основний текст – на 80 сторінках. У процесі оформлення результатів дослідження побудовано 10 таблиць і 13 рисунків.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ЛІТЕРАТУРНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.1. Творчість і креативність: інформаційний простір проблеми

Проблема розвитку творчих здібностей у сучасній педагогіці та психології посідає одне з провідних місць, оскільки безпосередньо пов'язана з формуванням мовленнєвої культури, художнього мислення та духовного світу дитини. Літературна творчість – це не тільки написання власних творів, а передусім процес глибокого емоційно-естетичного засвоєння художнього слова, вміння інтерпретувати та переосмислювати його у власному досвіді.

В умовах зростання інформаційного потоку та поширення цифрових технологій молоде покоління все менше звертається до книги як джерела пізнання й емоційного розвитку. Саме тому вагомим завданням початкової школи стало створення такого освітнього середовища, у якому учні могли б не тільки сприймати літературний текст, а й були б активними учасниками процесу, пов'язаного з творчим самовираженням.

Проблема творчості завжди привертала увагу філософів, митців, педагогів, представників інших галузей науки, оскільки вона безпосередньо пов'язана з розвитком культури, науки і суспільства в цілому. Погляди на сутність творчості змінювалися залежно від історичної епохи, світоглядних орієнтирів та рівня розвитку науки.

У давньогрецькій і давньоримській культурах творчість тлумачилася як божественний дар, що приходить ззовні. Платон трактував творчість як «божественне безумство», підкреслюючи, що митець лише провідник волі богів і натхнення Муз [72, с. 74]. Аристотель зробив перший крок до раціонального осмислення феномена: він розглядав мистецтво як *mimesis* – наслідування й перетворення дійсності, відкинувши платонівські тези. «...Бо

ж творче начало перебуває у творцеві, чи то розум, мистецтво чи деяка здібність, а діяльне начало – в діячеві як його рішення, бо ж зроблене і вирішене – це одне й те саме» [3, с. 180]. Таким чином, уже в античності існували два підходи: містичний і раціональний. Два зазначені підходи до розуміння сутності творчості стали своєрідними протилежними полюсами, які визначили напрям подальших досліджень цієї проблеми. Майже всі мислителі, що зверталися до теми творчості, так чи інакше враховували вплив Божого начала або ж його заперечення – безпосередньо чи опосередковано.

У християнській традиції творчість належала виключно Богу як Творцеві світу. Людина могла лише відображати або прикрашати створене. У центрі перебувала ідея наслідування Божественного задуму, а мистецтво розглядалося як спосіб прославлення Бога. Так, Сковорода писав: «Навіщо ж картаєш себе, о маловірна душа, коли Отець небесний породив тебе чи землеробом, чи гончарем, чи бандуристом? Навіщо не послідуєш званню Його, ухиляючись до вищого, але не тобі спорідненого?» [79, с. 424].

Ренесанс змінив уявлення про роль особистості. Художники, митці та науковці постали як унікальні творці, здатні впливати на світ. Творчість розглядалася як прояв індивідуальності, свободи духу та унікальних здібностей людини. З'являється культ генія, а сама людина усвідомлюється як активний творець культури.

У добу Просвітництва посилюються раціональні уявлення про творчість. Вона почала трактуватися як результат мислення та пізнавальної діяльності. Р. Декарт наголошував на ролі розуму [18], а просвітники пов'язували творчість із відкриттями, винаходами та прогресом людства.

Романтизм акцентував на внутрішньому світі особистості: творчість постала як прояв інтуїції, почуттів, фантазії та уяви. У цей час з'являються перші наукові підходи до аналізу творчості. Психологи (В. Вундт, Й. Г. Гердер, Дж. Кітс, Л. Байрон та ін.) починають розглядати її не лише у

мистецтві, а й у науці, техніці, побуті, підкреслюючи її універсальний характер.

У ХХ столітті поняття творчості стає об'єктом міждисциплінарного вивчення. У психології Дж. Гілфорд вводить поняття «дивергентного мислення» як основи творчих здібностей [14]. Е. Торренс створює тести для вимірювання креативності (швидкість, оригінальність, гнучкість мислення) [90]. У філософії Ж.-П. Сартр та М. Хайдеггер розглядають творчість як прояв свободи й спосіб людського буття [77].

У кінці ХХ – на початку ХХІ століття творчість розглядається як універсальна здатність людини до створення нового, оригінального й соціально значущого продукту. Вона трактується міждисциплінарно: у педагогіці – як стрижнева компетентність, що має формуватися в освіті; у психології – як когнітивно-емоційний процес; у соціології та культурології – як ресурс розвитку суспільства та рушійна сила інновацій. Поширюються концепції креативності, інноваційності, дизайн-мислення. У табл. 1.1 візуалізовано еволюцію поняття «творчість» за епохами.

Таблиця 1.1

Порівняльна таблиця еволюції поняття «творчість»

Епоха	Розуміння творчості	Представники / ідеї
<i>Античність</i>	Творчість – божественний дар, натхнення від Муз; поет – посередник між богами й людьми.	Платон – «божественне безумство»; Аристотель – творчість як mimesis (наслідування дійсності).
<i>Середньовіччя</i>	Творчість належить лише Богу; людина може лише відтворювати чи наслідувати Божественний задум.	Філософія християнства, Августин Блаженний, Тома Аквінський.

Закінчення табл. 1.1

Епоха	Розуміння творчості	Представники / ідеї
<i>Відродження</i>	Творчість – прояв унікальності людини, її свободи та індивідуальності; культ «генія».	Леонардо да Вінчі, М. Піко делла Мірандола.
<i>Новий час (XVII–XVIII ст.)</i>	Творчість – результат розумової діяльності; відкриття нового через раціональне пізнання.	Р. Декарт – роль мислення; просвітники – ідеї прогресу.
<i>XIX ст. (романтизм, класична психологія)</i>	Творчість – інтуїція, уява, внутрішній світ особистості; початок наукових підходів до аналізу творчості.	Романтики (Шіллер, Шеллінг); психологи – В. Вундт, Й. Г. Гердер, Дж. Кітс.
<i>XX ст. (психологія, філософія)</i>	Творчість – універсальна діяльність, що охоплює мистецтво, науку, техніку; розвиток понять креативності.	Дж. Гілфорд – дивергентне мислення; Е. Торренс – тести креативності; Ж.-П. Сартр, М. Хайдеггер – творчість як форма буття.
<i>Сучасність (кін. XX – XXI ст.)</i>	Творчість – універсальна здатність до створення нового, оригінального й соціально значущого; ключова компетентність освіти; ресурс інновацій.	Концепції креативності, інноваційності, дизайн-мислення; сучасна педагогіка й психологія.

Як бачимо з табл. 1.1, розвиток уявлень про творчість пройшов тривалий шлях: від її розуміння як божественного дару й натхнення в античності та середньовіччі до усвідомлення творчості як універсальної людської здатності, що охоплює всі сфери життя. Якщо у ранніх епохах

творчість вбачали переважно у сфері мистецтва, то вже з XIX–XX ст. вона стала предметом наукового дослідження у психології та педагогіці, а в сучасності розглядається як стрижнева компетентність і рушійна сила інноваційного розвитку суспільства. Еволюція поглядів свідчить про зростання значення людини як активного творця культури й знання, що особливо важливо для формування творчих здібностей у дітей.

Дослідженню творчих здібностей присвячена велика кількість сучасних наукових праць, у яких розкрито різноманітні аспекти цього феномену. За сутнісним трактуванням творчості сучасні дослідження можна розподілити за підходами: філософсько-культурологічним, психологічним, педагогічним, практико зорієнтованим, міждисциплінарним.

Представники філософсько-культурологічного підходу розглядають творчість як універсальний феномен культури, смислотворчий процес, що забезпечує розвиток цивілізації. Науковці наголошують на ролі творчості у формуванні світогляду, духовних і ціннісних орієнтирів людини. Так, І. Зязюн, В. Андрущенко, С. Клепко, О. Проніков та ін. трактують творчість як фундаментальну характеристику людського буття, завдяки якій людина постає активним творцем культури [1].

У межах психологічного підходу вивчаються психічні механізми креативності: уява, дивергентне мислення, інтуїція, мотивація. С. Максименко, В. Роменець, Л. Орбан-Лембрик та ін. підкреслюють, що творчість має інтегративний характер і поєднує когнітивні та емоційні процеси [33; 75]. Особлива увага приділяється дослідженню вікових особливостей творчого розвитку дітей.

Педагогічний підхід найбільш активно представлений у працях сучасних українських педагогів. Творчість науковці трактують як мету й водночас засіб освіти, що забезпечує розвиток особистісних здібностей учнів. Такі дослідники, як О. Савченко, Н. Бібік, Л. Масол, О. Пошетун та ін. наголошують на необхідності створення творчого освітнього середовища, яке стимулює літературно-художню та пізнавальну активність школярів [5; 27].

За методичним (практико зорієнтованим) підходом значну увагу науковці приділяють розробці конкретних методик і технологій розвитку творчих здібностей. У своїх працях А. Богуш, О. Довгань, Т. Котик, Н. Гавриш та ін. пропонують інтерактивні методи, ігрові форми навчання, види проектної діяльності, використання художньої літератури для розвитку уяви та фантазії дітей [6; 13; 22].

Окремі вчені (І. Бех, Г. Балл, В. Моляко та ін.) інтегрують психологічні, педагогічні та культурологічні аспекти, розглядаючи творчість як цілісну характеристику особистості, тому їх праці можна віднести до комплексного (міждисциплінарного) підходу. Такий підхід дозволяє дослідити творчість не лише як індивідуальну здатність, а й як соціальний феномен, що визначає інноваційний розвиток суспільства.

Щодо понятійної бази нашої теми, то на сучасному етапі немає єдиного визначення поняття творчих здібностей та загальноприйнятого підходу до їхньої структури. Водночас більшість дослідників розглядають їхню сутність як уміння генерувати нові, оригінальні ідеї та результативно розв'язувати проблемні завдання. Поняття «творчість» та «креативність» зазвичай уживаються як синоніми. Ще В. Сухомлинський переконував, що «творчість не приходить до дітей з якогось натхнення. Творчості треба вчити... Спочатку діти повторювали мої власні твори, поступово вони переходили до самостійного опису картин природи, що схвилювали їх, – починався індивідуальний процес дитячої творчості» [81, с. 406]. Академік НАПН України О. Я. Савченко підкреслює, що подібне бачення цілей шкільної освіти на той час вирізнялося своєю новизною та сміливістю [76, с. 98].

Н. Ляшко, Л. Райська визначають творчість як «діяльність, що передбачає створення якісно нового предмета зовнішнього світу чи побудову мислення, що приводить до нових знань про світ або почуття, яке віддзеркалює нове ставлення до дійсності» [32, с. 270]. Творчі здібності, на думку науковців, – це «індивідуальні особливі якості людини, які визначають успішність виконання нею творчої діяльності певного виду» [32, с. 271]. У

сучасних умовах проблема розкриття творчого потенціалу набуває нового змісту, адже саме її вирішення визначає здатність людини успішно діяти в постійно змінюваному світі. Сучасна соціально-політична, економічна, культурно-історична ситуація потребує активного розвитку креативності школярів, оскільки творчість є найвищим проявом умінь і талантів у будь-якій сфері діяльності.

В. Моляко вважає, що «творчі здібності – вищий рівень розвитку інтелектуальних здібностей. Творча діяльність уяви перебуває в прямій залежності від багатства та різноманітності попереднього досвіду людини, тому що цей досвід становить собою матеріал, з якого створюються основи фантазії» [36].

У контексті розвитку Нової української школи результативність розвитку творчих здібностей учнів початкової школи визначається «впровадженням комунікативного, діяльнісного та особистісно зорієнтованого підходів» [30, с. 37].

Ю. Петрица в своїх дослідженнях переконує, що творчі здібності виникають і вдосконалюються безпосередньо під час творчої діяльності, водночас впливаючи на її результат. Вони проявляються у стійких і цілеспрямованих пізнавальних інтересах, прагненні здобувати нові знання та оволодівати способами творчої діяльності, а також у вмінні використовувати різноманітні ресурси для розв'язання творчих завдань [71, с. 18].

Поняття «креативність» у психолого-педагогічній науці трактують здебільшого як «високу здатність до змін», яка «з'являється в людини не враз за її бажанням, а «народжується» в муках постійного, багаторічного і важкого пошуку» [80, с. 95]. Вперше поняття «креативність» було введено в науковий обіг у 1922 році психологом Д. Сімпсоном. Дослідник визначав його як уміння людини відходити від стереотипних способів мислення, тобто як «здатність ламати загальноприйняті та звичні схеми виникнення ідей у процесі мислення» [25, с. 280]. Одним із перших визначень поняття креативності вважається підхід американського дослідника, професора

Стенфордського університету Джона Као. Він описував креативність як комплексний процес створення ідей, їх удосконалення та трансформації у певну цінність. На думку вченого, цей процес об'єднує водночас мистецтво народження нових задумів і науку доведення їх до рівня практичної реалізації [91].

Близькість (або синонімічність) понять «творчість» і «креативність» підтверджують також статті в сучасних енциклопедіях, словниках і довідниках. Зокрема в «Енциклопедії сучасної України» подано таке визначення: «КРЕАТИВНІСТЬ (лат. Creatio – творення) – творчий потенціал індивіда, його творчі здібності, що виявляються не лише в оригінальних продуктах діяльності, а й у мисленні, почуттях та спілкуванні з іншими людьми» [22]. В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка поняття «креативність» відсутнє. Натомість «творчість» потрактована так: «ТВОРЧИСТЬ – продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення» [17, с. 317].

О. Антонова розуміє креативність як «здатність до творчості» [2, с. 28]. В. Павленко стверджує: «Креативність має індивідуальну міру вираження. Існує безліч різних визначень креативності, однак більшість авторів розглядають її не як процес (як у випадку творчого, або продуктивного, мислення), а як властивість особистості» [69, с. 9]. Важливо враховувати, що креативність складається з різних навичок, що проявляються у кожного по-своєму. Завдання педагога – помітити ці здібності в учнях і допомогти їм розвиватися.

Таким чином, у наукових джерелах творчість зазвичай описують як діяльність / процес і результат створення нового, оригінального та соціально значущого продукту (ідеї, образу, рішення, артефакту). У центрі уваги тут продукт, його новизна й цінність, процес (етапи, стратегії), контекст (культура, спільнота), суб'єкт (творець або колектив). Креативність частіше трактують як індивідуальну здатність / властивість (потенціал) породжувати оригінальні ідеї й знаходити нетипові зв'язки. Це радше про внутрішні

ресурси: дивергентне мислення, гнучкість, оригінальність, чутливість до проблем, толерантність до невизначеності, уява. На рис. 1.1 візуалізовано наповнення понять «творчість» і «креативність».

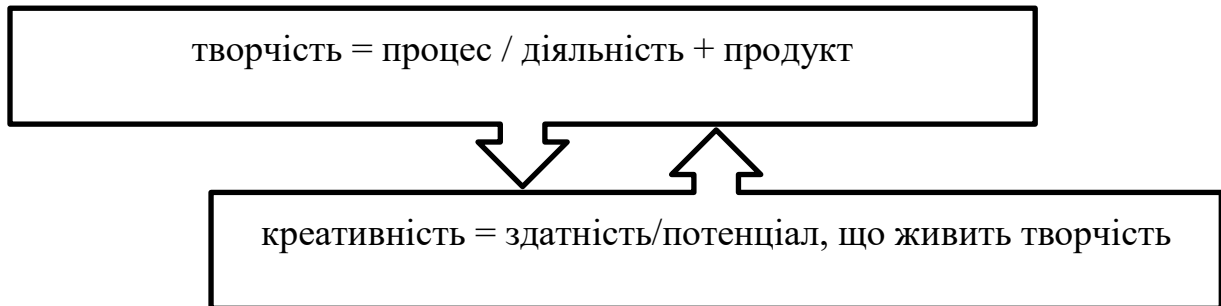

Рис. 1.1. Сутність понять «творчість» і «креативність»

Сучасний міждисциплінарний підхід розглядає творчість у будь-якій сфері діяльності (наука, техніка, бізнес), а креативність – як ключову компетентність і ресурс інновацій. І творчість, і креативність передбачають вихід за межі шаблонів. Але ідея має бути не лише новою, а й доречною у певному контексті. Обидва поняття спираються на комбінацію уяви, інтуїції та інтелектуальних операцій. Спільними рушіями як творчості, так і креативності є внутрішній інтерес, цікавість, готовність ризикувати.

Водночас означені поняття мають певні відмінності, насамперед на рівні аналізу. Креативність визначають як рису чи здібність індивіда (що в нас закладено), а творчість – це, в першу чергу, діяльність і результат у певній сфері (що і як ми робимо).

Відмінності помітні також і в критеріях оцінювання: креативність частіше оцінюють за показниками дивергентного мислення (гнучкість, оригінальність), асоціативності, толерантності до невизначеності, креативної самоєфективності, а творчість – за продуктом і процесом (напр., оригінальність літературного тексту, евристичність математичного розв’язку, новизна дизайну, соціальна значущість винаходу), а також умовами (ресурси, співпраця, середовище).

Креативність – це насамперед потенціал, який може проявитися або не проявитися. А творчість – це актуалізація потенціалу в конкретному процесі чи результаті. Якщо екстраполювати ці поняття в педагогічну галузь, то розвивати креативність – це цілеспрямовано тренувати когнітивні й особистісні механізми (мозкові штурми, завдання на гнучкість ідей, робота з метафорами, ігрові підходи, дизайн-мислення), а розвивати творчість – це організувати повний цикл діяльності: постановка проблеми → генерування → відбір → розробка → валідація → презентація / впровадження продукту, у реальних або наближених до реальних умовах.

Зважаючи на проведений аналіз, варто наголосити на типових помилках в інтерпретаціях цих термінів, зокрема повному їх ототожненні: у педагогіці це можливо стилістично, але в дослідженнях необхідно розрізнити «здатність» і «діяльність / продукт». Не можна оцінювати творчість тільки за «шедеврами», це знецінює процес і умови. Адже творче рішення завжди контекстне.

Практична реалізація цих положень в освіті передбачає формування і креативності (мислення, уяви, мотивації), і творчості (повний цикл створення цінного продукту). У плані завдань: від відкритих запитань, альтернативних використань, історій із розгалуженнями до мікропроектів, інсценізацій та авторських текстів. Науковці також радять під час оцінювання комбінувати критерії креативності (оригінальність, гнучкість) і творчості (доречність, цінність, завершеність, вплив), враховуючи середовище: психологічну безпеку, право на помилку, час для дослідження, міжпредметні зв'язки, співтворчість у групах тощо.

Узагальнюючи, зазначимо, що поняття «творчість» і «креативність» мають спільні ознаки: орієнтацію на новизну, смисл і корисність; опору на уяву, гнучке мислення, внутрішню мотивацію; чутливість до контексту, – та відмінні: креативність – це насамперед внутрішній потенціал (здатність), творчість – це реалізований процес і результат у певній галузі. У табл. 1.2 зведено спільні та відмінні ознаки понять, що аналізуються.

Таблиця 1.2

Порівняльна таблиця контексту понять «творчість» і «креативність»

Критерій	Творчість	Креативність
<i>Сутність</i>	Процес і результат створення нового, цінного продукту.	Внутрішня здатність або потенціал породжувати нові ідеї.
<i>Рівень аналізу</i>	Діяльність у конкретній сфері (мистецтво, наука тощо).	Особистісна характеристика (когнітивна й мотиваційна).
<i>Основний акцент</i>	Реалізація ідей, створення матеріальних чи духовних цінностей.	Генерування оригінальних ідей, нестандартне мислення.
<i>Результат</i>	Конкретний продукт чи рішення, що має цінність.	Ідеї та асоціації, які можуть стати основою для творчості.
<i>Вимірювання</i>	Оцінюється за оригінальністю, новизною та значущістю продукту.	Оцінюється за гнучкістю мислення, уявою, дивергентністю.
<i>Зв'язок</i>	Творчість реалізує потенціал креативності.	Креативність є основою і передумовою творчої діяльності.
<i>Спільні риси</i>	Обидва пов'язані з новизною, оригінальністю, уявою, мотивацією та соціальною значущістю.	
<i>Приклад</i>	Створення учнем власної казки, малюнка, театральної постановки.	Вміння придумати кілька нестандартних способів розв'язати задачу чи проблемну ситуацію.

Отже, сучасні науковці підходять до вивчення творчості багатовимірно: як до психологічного процесу, педагогічного завдання та культурної цінності. Така багатогранність досліджень дозволяє комплексно осмислити феномен творчості та визначити ефективні методи роботи задля розвитку творчих нахилів молодших школярів.

Поняття «творчість» і «креативність» часто розглядають як взаємопов'язані, проте вони мають суттєві відмінності. Творчість трактують переважно як діяльність, що приводить до створення нового продукту, – матеріального чи духовного, який має суспільну цінність. Натомість креативність визначають як внутрішню здатність людини продукувати нові ідеї, виявляти нестандартне мислення та гнучкість. Спільним для обох понять є орієнтація на новизну, оригінальність, уяву та самовираження. Водночас творчість – це реалізація ідей, а креативність – здатність їх генерувати. Таким чином, креативність виступає передумовою творчості.

У контексті початкової школи креативність проявляється в умінні учнів знаходити нестандартні підходи до виконання завдань, тоді як творчість – у створенні конкретного продукту: оповідання, малюнка, театральної мініатюри. Розвиток обох якостей є необхідною умовою формування особистості, здатної адаптуватися до швидкозмінного середовища та самореалізовуватися у різних галузях.

1.2. Психолого-педагогічні особливості розвитку творчих здібностей учнів початкової школи засобами художньої літератури

У сучасних умовах реформування освіти та впровадження компетентнісного підходу особливого значення набуває розвиток творчого потенціалу молодших школярів. Початкова школа є фундаментальним етапом становлення особистості, коли формуються базові пізнавальні інтереси, уява, здатність до самовираження. Творчі здібності в цьому віці розглядаються не лише як індивідуальна особливість дитини, а й як важлива складова її подальшого інтелектуального й духовного зростання.

Серед засобів формування та розвитку творчих умінь молодших школярів вагоме місце посідає художня література. Вона не лише збагачує словниковий запас і розширює світогляд дитини, а й створює умови для емоційного переживання, асоціативного мислення, уявної діяльності. Через

образне слово учні вчать фантазувати, інтерпретувати, переосмислювати отриману інформацію, що є підґрунтям креативності.

Дослідження в галузях педагогіки й психології переконують, що розвиток особистості неможливий без розкриття її здібностей, таланту й творчого потенціалу. Вияв творчості є найважливішим складником характеристики особистості. Проте в науковому дискурсі поняття «творчі здібності» трактується по-різному, що зумовлює потребу у порівняльному аналізі підходів психологів і педагогів.

У психології творчі здібності зазвичай визначаються як індивідуально-психологічні особливості, що забезпечують успішність творчої діяльності. Дослідники (Н. Бондаренко, Я. Главса, С. Гончаренко, В. Моляко, Р. Стернберг та ін.) наголошують на значенні уяви, гнучкості мислення, здатності до комбінування і трансформації образів та понять. Творчі здібності розглядаються не як ізольований феномен, а як інтегративна якість, що включає когнітивний, емоційний та мотиваційний компоненти. Деякі науковці наголошують навіть на існуванні окремого напрямку в психологічній науці – «психології творчості». Зокрема В. Моляко стверджує: «...Психологія творчості цілком обґрунтовано може претендувати як на окремий напрям у психології, так і, якщо реалізовувати комплексний підхід, на перетині кількох наук – педагогіки, медицини, фізіології, соціології та ін.» [37, с. 1].

У педагогіці поняття «творчі здібності» пов'язується насамперед з освітнім процесом та розвитком особистості учня. Педагоги (В. Сухомлинський, К. Ушинський, О. Савченко та ін.) підкреслюють, що творчі здібності формуються у взаємодії дитини з навколишнім світом і розвиваються через навчальну діяльність, гру, спілкування, художню літературу та мистецтво. Вони розглядаються як здатність учня виявляти оригінальність у мисленні, створювати нові ідеї, пропонувати нестандартні рішення у навчальних і життєвих ситуаціях.

Підтримуємо думку К. Бенедисюк: «Ця проблема є однією з центральних у педагогіці, адже прогресом суспільства є шлях творчого

зростання, долання стереотипів та вироблення нових, доволі нестандартних та несподіваних рішень, оригінальних підходів і шляхів їх втілення. Тож недарма ідея формування людини, яка здатна до творчого мислення та самостійного пошуку шляхів розв'язання актуальних різносторонніх ситуацій, в яких вона може реалізуватися як особистість, стала головною в сучасній українській освіті» [4].

Розвиток творчих здібностей школярів змінює процес навчання з рутинного та звичного на усвідомлений і цілеспрямований, формуючи у дітей потребу в творчій та пошуково-дослідницькій діяльності. Актуальність розвитку креативності особливо відчутна на всіх навчальних дисциплінах, зокрема на уроках української мови та літературного читання, оскільки уроки мовно-літературної освітньої галузі мають багатогранні завдання. Насамперед школярі повинні усвідомити значення мови як суспільного явища, зрозуміти її будову на різних рівнях та відкрити для себе багатство й різноманітність мовних засобів. По-друге, важливим є постійне розв'язання практичних завдань, що включають дотримання мовних норм, поповнення словникового запасу, розвиток мислення й формування умінь чітко, правильно й емоційно передавати власні думки та переживання.

Відсутність творчої гнучкості стає важкою перепорою в старших класах, коли необхідно вирішити задачу кількома способами, нестандартно виконати завдання. І в подальшому учні, позбавлені творчого бачення світу, важко переживають стреси й суперечності, не можуть творчо підійти до будь-яких змін. Отже, творчість – це те, що визначає цінність будь-якої людини. Яку б діяльність не вибрала дитина, вона не зможе обійтися без розвинутої уяви, дивергентного мислення, які забезпечують можливість нестандартних рішень.

Отже, порівнюючи трактування поняття «творчі здібності» в психології та педагогіці, зазначимо, що у психології акцент робиться на внутрішніх механізмах творчості (мислення, уява, інтелектуальні операції), а у педагогіці головна увага зосереджена на умовах розвитку цих здібностей у освітньому

процесі. В обох підходах творчі здібності розкриваються як динамічне утворення, що змінюється під впливом середовища, досвіду та індивідуальних зусиль особистості.

У контексті психолого-педагогічних особливостей розвитку творчих здібностей учнів початкової школи говоримо, в першу чергу, про вікові психологічні особливості дітей, педагогічні передумови, значення художньої літератури в цьому процесі, а також застосування індивідуального підходу.

Описуючи вікові особливості психологічного розвитку дітей цього віку, психологи наголошують на високій чутливості до нового, емоційності, образності мислення, допитливості та схильності до гри. Необхідно враховувати, що креативність формується на основі інтересу та внутрішньої мотивації.

Визначальною віковою зміною є перехід від ігрової до навчальної діяльності. Учні приходять до усвідомлення цінності знань, поступово формується внутрішня навчальна мотивація. Однак елементи гри залишаються важливими, адже саме граючись діти швидше опановують нову інформацію та проявляють творчість.

На початковому етапі навчання домінує наочно-образне мислення, поступово розвивається словесно-логічне. Діти схильні мислити конкретними прикладами, але мають яскраву уяву й фантазію, що створює сприятливий ґрунт для творчих завдань. Характерна емоційна забарвленість мислення молодших школярів: нові ідеї часто виникають завдяки яскравим образам.

У цей період у дітей переважає мимовільна пам'ять (дитина краще запам'ятовує цікаве, емоційне, образне). Поступово формується довільна пам'ять та здатність до цілеспрямованого запам'ятовування. Увага нестійка, діти швидко відволікаються, але з віком з'являється здатність концентруватися.

Однією із найсильніших сторін молодшого шкільного віку є уява, яка має відтворювальний і творчий характер: діти легко перетворюють почуте чи

побачене на нові образи. Саме розвиток уяви є базою для креативного мислення.

Діти молодшого шкільного віку емоційні, відкриті, швидко реагують на успіхи й невдачі. Позитивні емоції стимулюють активність і творчість, тоді як надмірна критика може гальмувати ініціативність. Важливе значення має створення ситуації успіху. Як стверджує О. Гнатюк, «особливої уваги потребують учні початкових класів, адже, молодший шкільний вік є тим етапом онтогенезу, в якому активно і стрімко розвиваються соціальні емоції, самосвідомість, формується самооцінка, відбувається вибудовування ієрархії мотивів і їх супідрядність у генезі соціального розвитку дитини, закладається специфіка спілкування з дорослими та однолітками» [16, с. 56].

У соціальному розвитку учні початкової школи орієнтуються на авторитет дорослого (учителя, батьків), але водночас прагнуть самостійності. Важливим стає спілкування з однолітками, яке стимулює розвиток комунікативних і творчих умінь. Самооцінка ще нестійка, тому підтримка й визнання особливо необхідні. Спочатку діти навчаються здебільшого заради схвалення дорослого. Згодом формується внутрішня мотивація – інтерес до самого процесу пізнання й творчої діяльності. Правильно організований освітній процес допомагає перетворити зовнішню мотивацію на внутрішню. У табл. 1.3 зведено основні психологічні особливості молодших школярів, які треба враховувати під час розвитку творчих здібностей.

Таблиця 1.3

**Психологічні особливості розвитку творчих здібностей
молодших школярів**

Психологічна особливість	Значення для розвитку творчих здібностей
Висока допитливість	Сприяє пошуку нових ідей та експериментуванню

Закінчення табл. 1.3

Психологічна особливість	Значення для розвитку творчих здібностей
Емоційна чутливість	Стимулює емоційне сприйняття світу та образне мислення
Активна уява	Забезпечує здатність до фантазування та генерації нестандартних рішень
Прагнення до самовираження	Мотивує до творчої діяльності та індивідуальних проєктів
Гнучкість мислення	Допомагає адаптуватися до нових умов і шукати альтернативні шляхи вирішення завдань
Схильність до гри	Розвиває креативне мислення через експерименти та рольові моделі
Незрілість довільної уваги	Може ускладнювати довготривалі творчі завдання, але стимулює спонтанні ідеї
Позитивне емоційне забарвлення діяльності	Підвищує мотивацію та внутрішнє задоволення від творчості

Щодо педагогічних умов розвитку творчих здібностей учнів початкової школи, то насамперед говоримо про організацію сприятливого освітнього середовища, роботи за особистісно зорієнтованим підходом, застосування інтерактивних і творчих методів навчання, інтеграцію навчальних предметів, розвиток комунікативних навичок учнів, значення педагога в цьому процесі, а також залучення позакласної діяльності.

Організація сприятливого освітнього середовища – це створення атмосфери довіри, підтримки та заохочення ініціативи учнів, відсутності страху зробити помилку, адже помилка сприймається як крок до нового

знання. Важливо створити ситуацію успіху, яка формує позитивну мотивацію до творчості.

Застосовуючи особистісно зорієнтований підхід, необхідно враховувати індивідуальні особливостей кожної дитини: рівень її розвитку, інтереси, стиль мислення, темперамент тощо. Педагогові необхідно диференціювати завдання (від простих до творчих), щоб кожен учень відчув свою цінність у процесі навчання, а також забезпечити можливість вибору (тем завдань, способів розв'язання, форм презентації результату).

Використання інтерактивних і творчих методів навчання, проблемного навчання, дослідницьких та проєктних технологій, ігрових форм навчання (рольові ігри, казкотерапія, мовні ігри), творчих вправ, зокрема складання віршів, казок, малюнків, інсценізацій, створення власних історій, – усе це є важливою умовою розвитку креативності школярів на уроках у початковій школі.

Крім того, інтеграція навчальних предметів, наприклад, поєднання знань з української мови, літератури, музики, образотворчого мистецтва, природознавства тощо є способом формування творчого, системного світосприйняття, розширення пізнавального досвіду дитини. Комплексний підхід створює умови для розвитку уяви, креативності, асоціативного мислення.

Для розвитку комунікативних навичок корисною є робота в групах і парах, колективні проєкти, дискусії, навчання дітей слухати й поважати думку інших, презентувати власні ідеї, формувати культуру діалогу як важливої умови творчої взаємодії.

Учитель у цьому процесі виступає не лише джерелом знань, а й наставником, фасилітатором творчого процесу. Його завдання – надихати, мотивувати, підтримувати та скеровувати творчі пошуки дітей. Тому важливими є його педагогічна гнучкість, здатність імпровізувати й створювати нестандартні навчальні ситуації. Робота з розвитку творчих здібностей молодших школярів буде ефективнішою, якщо знайде

продовження у позакласній діяльності: гуртках, театральних студіях, конкурсах, олімпіадах, творчих виставках. Позашкільна активність допомагає дітям розкривати приховані таланти та переносити творчі навички в реальне життя. На рис. 1.2 візуалізовано педагогічні умови розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Рис. 1.2. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей молодших школярів

С. Чугай та О. Хващевська, уточнюючи сутність поняття «педагогічні умови» як «як сукупність компонентів, що забезпечує успішну реалізацію освітнього процесу» [83, с. 151], зазначають, що «необхідною педагогічною умовою формування творчого мислення учнів є варіативне поєднання прийомів і методів навчання з аналізом художніх образів засобами, відповідними до адекватного сприйняття їх дитиною» [83, с. 153]. Отже, логіка наукового дослідження підводить нас до необхідності аналізу значення художньої літератури для розвитку творчих здібностей учнів початкової школи.

Сучасні науковці у дослідженнях, присвячених розвитку творчості в молодших школярів, переконують, що літературний твір створює унікальні умови для занурення у світ образів, символів, емоційних переживань, а це, в свою чергу, сприяє формуванню творчого сприймання та самовираження.

Художня література має багатовимірний вплив на особистість молодшого школяра: у когнітивному плані вона сприяє збагаченню словникового запасу, розвитку мислення, формуванню здатності до узагальнень і асоціацій; в емоційному аспекті – виховує емпатію, уміння співпереживати героям, формує емоційну гнучкість; естетичний аспект впливу полягає у розвитку художнього смаку, здатності до образного мислення; креативний аспект – у стимулюванні уяви, здатності створювати нові образи, сюжети, ідеї.

На думку Н. Ковтун, «уроки української словесності, збагачуючи емоційний світ учнів, розвивають образну пам'ять, уяву, естетичні смаки, здібності художньо мислити, збільшують потребу творчої праці» [29, с. 77].

Вплив художньої літератури на формування і розвиток творчих здібностей школярів неможливо переоцінити. Дослідники вказують на розвиток уяви й фантазії, обґрунтовуючи тим, що літературні твори пропонують дітям художні образи, які стимулюють їхнє уявне мислення, спонукають до вигадання власних сюжетів і нових інтерпретацій.

Художня література сприяє формуванню мовленнєвої креативності. Завдяки цікавим літературним творам діти оволодівають виражальними засобами мови, навчаються створювати метафори, порівняння, образні висловлювання.

Незаперечним є розвиток емоційно-ціннісної сфери школярів під впливом творів художньої літератури. Знайомство з літературними героями формує здатність до співпереживання, що є основою творчої чутливості.

Крім означеного, вивчення художніх творів у початковій школі стимулює індивідуальну творчість дітей. Перекази, інсценізації, творчі

переосмислення творів (малюнки, вірші, власні казки) допомагають учням вийти за межі пасивного сприйняття і стати активними творцями.

Крім того, через літературні образи відбувається соціалізація особистості. Під час читання та обговорення діти засвоюють соціальні норми, вчаться моделювати різні життєві ситуації, що також має творче спрямування. Г. Ватаманюк переконує: «Художня література має великий вплив на формування світогляду дитини і патріотичних почуттів, вона вчить дітей, спонукає їх до благородних вчинків – формує моральні риси особистості» [9, с. 237].

Щоб художня література стала дієвим інструментом розвитку творчих здібностей, варто дотримуватися низки педагогічних умов. На основі аналізу сучасних наукових праць виокремлюємо основні з них:

- необхідно добирати твори відповідно до віку школярів;
- застосовувати інтерактивні методи (дискусії, рольові ігри, драматизації);
- створювати умови для вільного самовираження молодших школярів у різних видах роботи (написання власних текстів, театралізація, образотворення);
- формувати у дітей позитивну мотивацію до читання, що забезпечує внутрішню готовність до творчості.

У таблиці 1.4 візуалізовано вплив художньої літератури на творчі здібності молодших школярів.

Таблиця 1.4

Вплив художньої літератури на творчі здібності молодших школярів

Вид діяльності	Творча здібність, що розвивається
<i>Занурення у світ художніх образів</i>	Уява, фантазія, образне мислення
<i>Ознайомлення з художніми засобами мови</i>	Мовленнєва креативність, уміння створювати метафори й образні вислови

Закінчення таблиці 1.4

<i>Співпереживання героям твору</i>	Емпатія, емоційна чутливість, здатність до творчого переживання
<i>Переказ, інсценізація, драматизація</i>	Сценічна творчість, акторські здібності, комунікативна гнучкість
<i>Створення власних казок, віршів, оповідань</i>	Літературна творчість, здатність до самовираження
<i>Обговорення прочитаного у класі</i>	Критичне мислення, творче аргументування, вміння генерувати ідеї
<i>Малювання ілюстрацій до творів</i>	Візуально-художня уява, креативність у графічному самовираженні

Таблиця 1.4 наочно демонструє, що кожен елемент літературного впливу безпосередньо корелює з певними проявами дитячої творчості. Закономірно, що образна природа художньої літератури вимагає від читачів насамперед добре розвинутої образної пам'яті, тобто пам'яті на уявлення. Завдяки образній пам'яті читачі затримують у своїй свідомості різноманітні образи з прочитаного твору (зовнішність персонажів, пейзажі, події, мовлення героїв. Вагоме значення під час сприйняття художнього твору має також емоційна пам'ять – пам'ять на переживання. Здатність читачів до емпатії зароджується і розвивається на основі емоційної пам'яті. Саме завдяки їй реалізовується виховний потенціал художньої літератури.

Важлива значення в читацькій діяльності має і словесно-логічна пам'ять, адже художня література – це словесне мистецтво. Адже, якщо домінує словесно-логічна пам'ять, то читач засвоює з твору інформацію, здебільшого позбавлену образності та емоційності. Отже, робота з художніми творами допомагає особистості реалізувати свої суспільні функції: стати функціональною одиницею суспільства, спадкоємцем матеріальної та

духовної культури, суб'єктом їх розвитку в майбутньому. Тому «учнівську творчість потрібно підтримувати, стимулювати, розвивати. А для цього і вчителю потрібно бути творчою особистістю, здатною запалити вогник у душах дітей» [29, с. 80].

Таким чином, художня література має комплексний вплив на розвиток творчих здібностей учнів. Цей вплив поєднує у собі когнітивний, емоційний та естетичний аспекти, створюючи умови для формування уяви, мовленнєвої креативності та здатності до самовираження.

1.3. Дидактичний художньо-творчий потенціал творів Всеволода Нестайка

Художня література для дітей у початковій школі виконує не лише естетичну, а й дидактичну функцію. Через літературний твір учні пізнають навколишній світ, вчаться співпереживати, мислити творчо. Особливе місце в українському дитячому письменстві посідає Всеволод Нестайко – автор, чії твори давно стали класикою, увійшли до шкільної програми та виховують не одне покоління українських школярів. Його літературна спадщина не лише розважає, а й має потужний потенціал для розвитку творчих здібностей читачів, емоційного інтелекту та формування ціннісних орієнтирів молодших школярів.

Досліджуючи процес використання творів Всеволода Нестайка на уроках у початковій школі, науковці-педагоги насамперед звертають увагу на їх художні особливості, дидактичний і художньо-творчий потенціал, що в комплексі робить ці твори педагогічно цінними. Твори В. Нестайка вивчають у 2–4 класах початкової школи, це зокрема: «В країні Сонячних Зайчиків (трилогія) – казка, яка вчить доброті та пригодам; «Дивовижні пригоди в лісовій школі» (1981) – повість-казка, що отримала премію імені Лесі Українки; «Тореадори з Васюківки» (трилогія) – історія про дружбу та пригоди, яка стала класикою української дитячої літератури; «Пригоди

журавлика» (1979) – повість, яка також користується популярністю в початковій школі; «Загадка старого клоуна» – повість; «Казкові пригоди і таємниці» – повісті-казки; «Ковалі щастя, або Новорічний детектив»; «Космонавти з нашого будинку» – повість і оповідання; «Кузя, Зюзя і компанія» – казкові повісті; «Одиниця з обманом»; «П'ятірка з хвостиком»; «Супер "Б" з "фрикадельками"» – повісті; «Пригоди журавлика» – казкова повість; «Чарівний талісман» – повісті та ін. [12; 38–66].

У 2020 р. Україна відзначала 90-річчя від Дня народження видатного українського дитячого письменника. До цієї дати було проведено «Всеукраїнський круглий стіл для організаторів дитячого читання «Дивосвіт Нестайкових пригод: до 90-річчя від дня народження» [20]. Як зазначають його учасники, «твори письменника рясніють п'ятьма мовами любові дорослих до дітей (за Гері Чепменом): забезпечують фізичний контакт, містять у собі слова заохочення та подарунки, випромінюють безроздільну увагу, завжди нададуть допомогу під час вирішення складних завдань» [20, с. 18]. А сам Всеволод Нестайко про причини обрання свого творчого шляху висловився так: «Коли я став по-справжньому дорослим, мені страшенно захотілося повернутись назад у дитинство – догратися, досміятися, добешкетувати... Вихід був один – стати дитячим письменником. Так я й зробив. І пам'ятаючи своє невеселе дитинство, я намагався писати якомога веселіше» [20, с. 21].

Аналізуючи наявні у вільному доступі наукові праці з теми дослідження, виокремлюємо кілька стрижневих критеріїв, які сприяли популярності творів Всеволода Нестайка і їх незамінності в початковій школі. Насамперед ідеться про мову творів письменника. Його мова доступна й зрозуміла для дітей, письменник уникає надмірно складних конструкцій і важких для дитячого сприйняття слів. Його тексти написані «живою мовою», наближеною до повсякденного мовлення школярів. Це сприяє легкому розумінню змісту. Гумор пронизує кожен твір митця. Широко застосовані жартівливі вислови, кумедні порівняння, іронія, каламбури. Завдяки цьому

мова набуває емоційної виразності, а читання стає захопливим і невимушеним. Гумор допомагає передати серйозні моральні істини у легкій формі.

Значна частина текстів Всеволода Нестайка побудована на діалогах між героями. Це робить мову творів динамічною, живою та близькою до реального спілкування дітей. Діалоги допомагають розкрити характери персонажів, їхні почуття та емоції. Легкості текстам надають фольклорні елементи та мовна гра. У творах зустрічаються прислів'я, приказки, жартівливі переінакшення сталих виразів. Часто автор створює неологізми, які мають комічний ефект. Це не лише розважає, а й збагачує мовленнєву культуру дітей. Не зайвим буде ще раз написати про емоційну образність у творах В. Нестайка. Письменник майстерно використовує метафори, гіперболи, персоніфікації, що роблять текст яскравим і образним. Такі засоби формують у дітей уміння бачити красу художнього слова, сприяють розвитку естетичного смаку.

Цікавим є також поєднання у текстах реалістичного і фантастичного мовлення, описів буденного життя та фантастичних пригод. Мова, яка описує фантастичні елементи, завжди легка й комедійна, що знімає страх перед незвичним і розкриває простір для уяви. Г. Беленька, С. Кондратюк, О. Літіченко зазначають: «Мова Нестайкових творів – сучасна, проста, зрозуміла, близька, у якійсь мірі довірливо-сленгова, актуальна. Вона не напружує, а навпаки легко й динамічно вводить дитину у світ художнього слова. Слово Всеволода Зіновійовича сповнене особливої музики, бадьорої, енергійної, у ритмі *vigoroso*» [20, с. 18].

Отже, мова є одним із провідних художніх засобів, що визначають унікальність літературного стилю Всеволода Нестайка та пояснюють його популярність серед дитячої аудиторії. Вона поєднує доступність і яскраву образність, простоту і водночас глибину, що робить її ефективним інструментом як для літературного сприйняття, так і для педагогічного впливу.

А педагогічний вплив на основі творів означеного автора може бути дуже різноманітним і ефективним. Робота з мовним матеріалом творів В. Нестайка дозволяє розвивати у молодших школярів словниковий запас (через ознайомлення з новими словами, неологізмами, фразеологізмами), комунікативні навички (завдяки активній роботі з діалогами (інсценізації, відтворення діалогу у власних словах); емоційно-ціннісне сприйняття (розпізнавання жартівливих і серйозних інтонацій, уміння висловлювати власні почуття); виразне читання (розвиток інтонаційних умінь через роботу з репліками героїв, жвавими описами); творче мовлення (складання власних комічних історій, вигадування кумедних неологізмів за прикладом письменника) тощо.

Дидактичний потенціал творів Всеволода Нестайка полягає у їх здатності одночасно навчати через гумор і захопливий сюжет, розвивати мовлення, мислення та уяву, формувати моральні цінності, стимулювати творчість і комунікативні компетентності. Використання цих творів у початковій школі забезпечує позитивну атмосферу для гармонійного розвитку креативних та інтелектуальних здібностей учнів, формує мотивацію до навчання та любов до читання.

Твори Всеволода Нестайка не лише розважають дітей, але й мають значний виховний потенціал. Вони демонструють, як через гумор, фантазію та повсякденні ситуації можна формувати у молодших школярів уявлення про мораль, дружбу, чесність та відповідальність. Наприклад, в «Одиниці з обманом» або «Тореадорах з Васюківки» герої часто потрапляють у ситуації, де треба зробити вибір між правдою і обманом. Через обговорення вчинків героїв діти аналізують наслідки брехні, усвідомлюють важливість чесності. Це відкриває шлях до формування навичок морального вибору, відповідального ставлення до власних дій та слів.

У більшості творів Всеволода Нестайка герої підтримують один одного у складних і смішних ситуаціях. Приклад – пригоди Павлуші та Яви: навіть коли щось йде не так, друзі завжди готові допомогти один одному.

Аналізуючи ці ситуації, молодші школярі розвивають уміння співпрацювати, підтримувати друзів у навчанні та повсякденному житті, у них відбувається формування емпатії, вміння бачити потреби інших і допомагати безкорисливо.

Твори Нестайка демонструють, що знання та навчання – це не лише обов'язок, а й джерело радості та творчого розвитку. У «Одиниці з обманом» герої змушені вигадувати способи обману, але в процесі вони усвідомлюють цінність навчання та власного досвіду. Через такі сюжети школярі бачать, що навчання потребує уваги, старанності, але може бути цікавим і кумедним. На цій основі педагог має можливість формувати відповідальне ставлення до навчальної діяльності та позитивну мотивацію.

У багатьох повістях герої стоять перед вибором: підтримати справедливість чи сховатися від проблеми. Наприклад, у «Тореадорах з Васюківки» персонажі проявляють сміливість, допомагають іншим, захищають слабших. Виховний потенціал таких ситуацій сприяє розумінню, що означає бути сміливим не лише фізично, а й морально – відстоювати правду і допомагати тим, хто цього потребує. Це стає основою для розвитку етичних норм поведінки, формування активної життєвої позиції в молодших школярів.

На основі текстів повістей В. Нестайка вчитель може створити ситуації для виховання в учнів критичного ставлення до поведінки та соціальних норм. В. Нестайко використовує гумор і перебільшення для демонстрації абсурдних вчинків персонажів. Це дозволяє учням критично оцінювати поведінку героїв і робити власні висновки про те, що добре, а що погано, порівнювати поведінку з соціально прийнятими нормами, усвідомлювати принципи добра та справедливості.

В. Нестайко використовує художні прийоми для морального виховання читачів. Гумор і смішні ситуації дозволяють м'яко показати помилки персонажів без приниження, що сприяє легшому сприйняттю моральних уроків. Перебільшення та фантастичні елементи підкреслюють наслідки

неправомірних вчинків або безвідповідальної поведінки. Неологізми та мовна гра роблять уроки моралі цікавими, залучають дітей до творчого обговорення правильних і неправильних дій. У таблиці 1.5 узагальнено можливості виховання моральних цінностей на основі творів В. Нестайка.

Таблиця 1.5

Виховання моральних цінностей на основі творів Всеволода Нестайка

Моральна цінність	Приклади з творів	Що розвиваємо?	Педагогічні прийоми
<i>Чесність та відповідальність</i>	«Одиниця з обманом» – герой намагається уникнути наслідків за погану оцінку, але зрештою усвідомлює наслідки брехні.	Усвідомлення важливості говорити правду, відповідальності за свої вчинки.	Обговорення ситуації, складання альтернативного закінчення, рольова гра «Що б зробив я?».
<i>Дружба та взаємодопоміжність</i>	«Тореадори з Васюківки» – Ява і Павлуша завжди підтримують один одного у пригодах.	Розвиток емпатії, вміння співпрацювати, допомагати іншим.	Інсценізація епізодів, колективні завдання, складання «Кодексу дружби».
<i>Цінність навчання та праці</i>	«Одиниця з обманом» – діти намагаються «обійти» навчання, але переконуються, що знання потрібні.	Формування позитивної мотивації до навчання, працелюбність.	Творчі завдання (намалювати «Сходінки до знань»), колективне складання правил «Чому треба вчитися».
<i>Моральна сміливість та справедливість</i>	«Тореадори з Васюківки» – герої відстоюють свою позицію, допомагають слабшим.	Уміння захищати правду, бути морально сміливим.	Обговорення дилем «Що робити у складній ситуації?», дискусії у класі, створення мініесе.

Закінчення таблиці 1.5

<i>Критичне ставлення до поведінки</i>	Гумористичні перебільшення у різних творах (наприклад, «смішні» наслідки хитрощів героїв).	Вміння аналізувати вчинки, робити власні моральні висновки.	Аналіз персонажів, створення таблиці «Добре – Погано», компонування прислів'їв / приказок до ситуацій.

Отже, дидактичне використання творів Нестайка дозволяє органічно поєднувати навчання, виховання та творчість, а інтерактивні вправи сприяють глибшому засвоєнню моральних цінностей молодшими школярами. Педагогу необхідно використовувати гумор з означених творів як місточок до морального виховання: смішні ситуації допомагають дітям легше сприймати серйозні уроки. Доцільно завжди поєднувати аналіз поведінки героїв із прикладами з життя учнів, щоб зробити моральний урок практично значущим. Педагоги рекомендують застосовувати інтерактивні методи (дискусії, малювання, творче письмо, ігри), які забезпечують активність дітей і глибше осмислення моральних ідей, заохочувати дітей створювати власні історії з моральним підтекстом, що сприяє не лише вихованню, а й розвитку творчості.

Для прикладу пропонуємо фрагмент уроку для 4 класу.

Тема: В. Нестайко «Одиниця з обманом». Чесність і відповідальність у вчинках людини.

Мета: навчальна – формувати вміння аналізувати поведінку героїв твору, працювати з текстом; виховна – виховувати чесність, відповідальність, неприйняття обману; розвивальна – розвивати уяву, критичне мислення, мовлення та навички дискусії.

Хід уроку

1. Мотиваційний етап (3–4 хв.)

Учитель читає вислів: «Брехнею світ пройде, та назад не вернешся».

Запитання до учнів: «Як ви розумієте цю приказку? Чи завжди правда легша за брехню?»

2. Робота з текстом (10 хв.)

Виразне читання уривку, де герой намагається «схитрувати» з оцінкою.

Обговорення:

- Чому герой вирішив піти на обман?
- Чим закінчилася його спроба?
- Як він почувався після цього?

3. Обговорення моральної проблеми (7–8 хв.)

Учитель ставить проблемне запитання: «Що легше: збрехати і приховати правду чи зізнатися одразу?»

Робота в групах:

група 1: доводить, що правда завжди краще;

група 2: наводить приклади, чому іноді діти брешуть;

спільний висновок: правда важлива, навіть якщо інколи важко її сказати.

4. Творча вправа «Що б я зробив?» (7 хв.)

Учні отримують картки з варіантами ситуацій (запізнився на урок, не виконав домашнє завдання, отримав погану оцінку).

Завдання: написати або розіграти міні-діалог, як правильно поводитися в цих випадках.

5. Підсумок уроку (5 хв.)

Створення колективного «Кодексу чесності» (короткі правила: «Не обманюй друзів», «Не приховуй помилок», «Краще сказати правду одразу»).

Рефлексія: діти на стікерах пишуть одне слово, з яким вони виходять із уроку (наприклад: «правда», «чесність», «відповідальність»).

Очікувані результати:

- учні усвідомлюють, що обман призводить до негативних наслідків;
- розуміють значення чесності та відповідальності;

– набувають умінь обговорювати моральні проблеми та пропонувати шляхи їх вирішення.

Приклад фрагмента уроку для 2 класу за книгою Всеволода Нестайка «Дивовижні пригоди в лісовій школі».

Тема: В. Нестайко «Дивовижні пригоди у лісовій школі». Добро і взаємодопомога серед друзів.

Мета: навчальна – ознайомити учнів із казковим світом «Лісової школи», розвивати навички виразного читання та переказу; виховна – виховувати доброзичливість, взаємодопомогу, чуйність до інших; розвивальна – розвивати уяву, мовлення, вміння аналізувати вчинки героїв.

Хід уроку

1. Мотивація (3 хв.)

Учитель демонструє малюнки із зображенням звірят-учнів Лісової школи.

Запитання дітям: «Уявіть, що ви знаходитеся у школі, де вчать звірята. Які правила могли б там бути?»

2. Робота з текстом (10 хв.)

Виразне читання уривку, де лісові школярі потрапляють у кумедну чи складну ситуацію та допомагають один одному.

Обговорення:

- Хто з героїв вам найбільше сподобався? Чому?
- Як друзі допомагали одне одному?
- Чи можна сказати, що ця школа схожа на вашу?

3. Виховна бесіда (7 хв.)

Проблемне запитання: «Чому важливо допомагати друзям? А якщо друг зробив помилку, як правильно поводитися?»

Робота в парах: кожна пара придумує приклад із життя або з книжки, коли треба було допомогти товаришеві.

4. Творча вправа «Мій герой Лісової школи» (7 хв.)

Діти малюють свого улюбленого героя з книжки і підписують одну його рису характеру (наприклад: «сміливий», «добрий», «веселий»).

Кілька учнів презентують свої малюнки класу.

5. Рефлексія (5 хв.)

Створення «Квітки добрих справ»: на пелюстках учні пишуть, яку добру справу вони можуть зробити для друзів у школі.

Загальне обговорення: «Чого нас навчила Лісова школа Всеволода Нестайка?»

Очікувані результати:

- діти усвідомлюють важливість доброти й допомоги у стосунках;
- вчаться аналізувати вчинки казкових героїв та переносити їх у власний життєвий досвід;
- розвивають творчу уяву, комунікативні навички та ціннісне ставлення до дружби.

Пропонуємо також варіанти ігрових завдань з теми «Дивовижні пригоди в лісовій школі» В. Нестайка.

1. Рольова гра «Учні Лісової школи»

Учні обирають персонажів (Зайчик – класний староста, Їжачок, Ведмедик тощо). Учитель пропонує ситуації (хтось загубив книжку, хтось посварився, комусь треба допомогти). Завдання: розіграти діалог, як герої повели б себе, аби все закінчилося дружно. Гра розвиває комунікативні навички, уміння розв'язувати конфлікти, емпатію.

2. Мовна гра «Комплімент від лісових друзів»

Кожна дитина уявляє, що вона – герой Лісової школи. Учні по черзі звертаються одне до одного з маленьким «компліментом» від імені свого персонажа. Наприклад: «Я – Зайчик, і я кажу: «Ти дуже уважний друг!»». Гра формує позитивне ставлення до однокласників, уміння висловлюватися позитивно.

3. Творче завдання «Мій урок у Лісовій школі»

Учитель пропонує дітям придумати, який предмет вони хотіли б «викладати» у Лісовій школі (наприклад, «Урок добрих справ», «Урок сміху», «Урок фантазії»). Учні малюють або коротко описують цей урок. Завдання розвиває креативність, фантазію, здатність структурувати свої ідеї.

4. Гра «Квітка добрих справ»

На дошці зображено велику квітку з порожніми пелюстками. Учні отримують стікери-пелюстки, на яких пишуть одну добру справу, яку вони можуть зробити (наприклад: «допомогти мамі», «пригостити друга яблуком», «підтримати товариша»). Усі пелюстки прикріплюються, і утворюється «Квітка добрих справ». Гра розвиває моральні цінності, навички самоаналізу.

5. Вправа «Добре – Погано»

Педагог читає уривки з пригод героїв (комічні ситуації, витівки). Учні піднімають картку з написом «Добре» чи «Погано» і пояснюють свій вибір. Вправа розвиває критичне мислення, уміння оцінювати поведінку.

6. Інтерактивна вправа «Якби я був героєм...»

Учні продовжують фразу:

«Якби я був Зайчиком у Лісовій школі, я б...»

«Якби я був Ведмедиком, я б...».

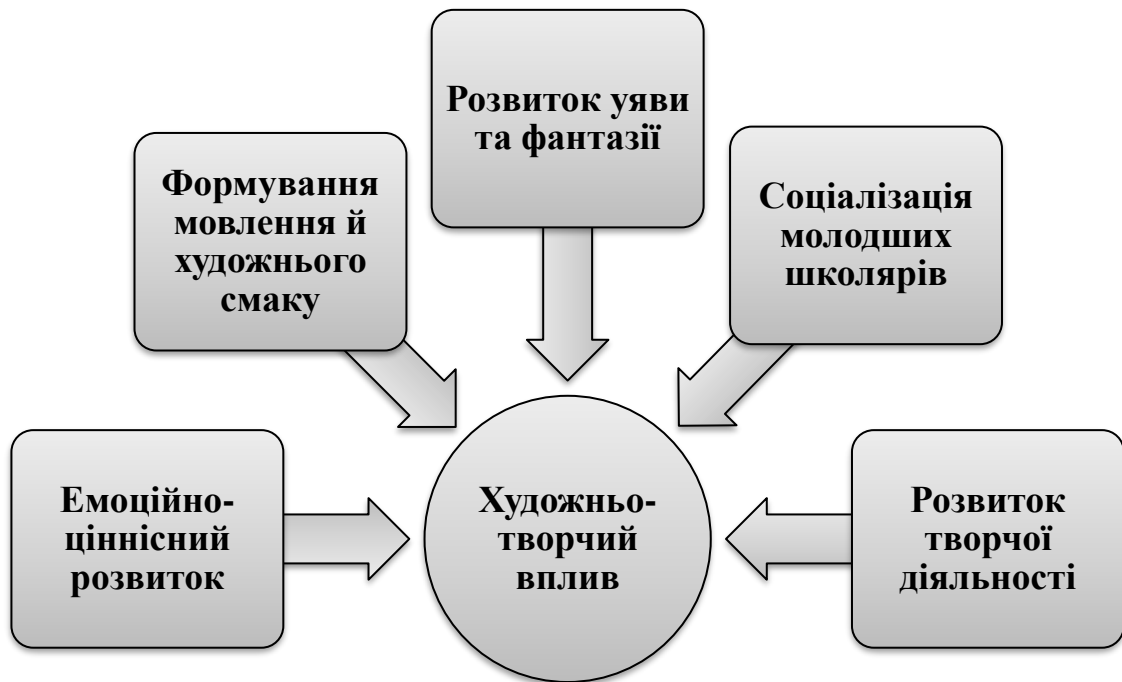
Відповіді можна оформити усно або у вигляді малюнка. Вправа розвиває уяву, навички самовираження, здатність зіставляти себе з літературними героями.

7. Колективна гра «Побудуємо нашу Лісову школу»

Клас ділиться на групи. Завдання: придумати й намалювати одну кімнату Лісової школи (клас сміху, бібліотеку, спортивний зал тощо). Потім усі роботи з'єднуються у великий плакат «Наша Лісова школа». Гра розвиває командну роботу, фантазію, здатність до взаємодопомоги.

Завдяки таким вправам другокласники не лише знайомляться з творами В. Нестайка, але й активно проживають їх, формуючи моральні цінності (дружба, доброта, відповідальність) у грі та творчості.

Окрім дидактичної функції, твори В. Нестайка мають значний художньо-творчий вплив. Їхні сюжети стимулюють до творчої діяльності: учні можуть інсценізувати уривки, створювати альтернативні кінцівки, малювати ілюстрації. Мова творів є матеріалом для літературної творчості: складання власних діалогів, креативних описів. Герої виступають взірцями для творчої ідентифікації: діти часто наслідують поведінку персонажів у власній ігровій діяльності. Мотиви пригод і фантастики відкривають шлях до інтеграції з іншими видами мистецтв: театром, музикою, образотворчим мистецтвом. На рис. 1.3 візуалізовано вектори художньо-творчого впливу творів Всеволода Нестайка.

**Рис. 1.3. Вектори художньо-творчого впливу творів
Всеволода Нестайка**

Вплив на розвиток уяви та фантазії здійснюється через оригінальні казкові світи В. Нестайка («Дивовижні пригоди у Лісовій школі»), де поряд із вигаданим присутнє знайоме дитині з реального життя. Сюжети динамічні, мають несподівані повороти, комічні ситуації, що стимулює дітей «додумувати» розвиток подій, прогнозувати вчинки героїв. Яскраві образи

тварин і дітей-героїв, поєднання реального та фантастичного дозволяють молодшим школярам відриватися від буденності та вільно переноситися у простір гри та творчості. У результаті відбувається розвиток образного мислення, фантазії, креативного підходу до розв'язання завдань.

Вплив на формування мовлення й художнього смаку учнів здійснюється через мову творів В. Нестайка. Мова творів проста, колоритна, сповнена гумору, діалогів і живих розмовних інтонацій. Це робить тексти доступними та водночас багатими на художні засоби. Влучні порівняння, метафори, комічні звороти виховують у дітей почуття мови, уміння цінувати образність і красу слова. Виразне читання творів Нестайка стає своєрідною мовленнєвою грою, яка активізує словниковий запас, формує навички побудови діалогу. У результаті розвивається мовленнєва творчість (складання власних історій, діалогів, казок).

Вплив на емоційно-ціннісну сферу школярів здійснюється через характери героїв. Герої творів В. Нестайка завжди яскраво емоційні: вони радіють, сумують, переживають, сміються, конфліктують і миряться. Це допомагає дітям співпереживати, розвивати емпатію. Відчуття гумору, закладене в сюжетах, чинить позитивний вплив на емоційний стан учнів, забезпечує атмосферу радості й легкості, що є важливим чинником формування позитивної мотивації до читання. Через життєві ситуації та пригоди автор м'яко формує у дітей моральні уявлення про дружбу, чесність, справедливість, відповідальність. У результаті відбувається виховання емоційної чуйності, уміння оцінювати вчинки героїв і переносити їх у власний досвід.

Вплив на розвиток творчої діяльності реалізується через зміст творів. Читання творів В. Нестайка часто стає поштовхом до гри: діти придумують продовження історій, ставлять міні-інсценізації, створюють малюнки до улюблених епізодів. Герої стають прикладом для наслідування у творчій грі: школярі відтворюють їх поведінку у рольових іграх, намагаються діяти «як у Лісовій школі». Яскравість сюжетів спонукає до створення власних художніх

творів: казок, коміксів, ілюстрацій. У результаті відбувається розвиток творчої активності, здатності до самовираження через літературну та художню діяльність.

Твори В. Нестайка мають також вплив на соціалізацію школярів. Вони розкривають теми шкільного життя, дружби, взаємодопомоги, конфліктів і їх розв'язання. Діти легко переносять прочитане у власне шкільне середовище. Автор у доступній ігровій формі пропонує моделі соціальної поведінки, які допомагають дитині адаптуватися у колективі. Позитивний приклад героїв стимулює формування морально-етичних цінностей, які стають основою особистісного становлення. У результаті відбувається формування комунікативних навичок, виховання культури спілкування та співпраці.

Таким чином, художньо-творчий вплив творів Всеволода Нестайка полягає у гармонійному поєднанні емоційно-пізнавального, морально-ціннісного й креативного аспектів. Його книги – це не лише джерело веселих пригод, а й потужний засіб розвитку творчої уяви, мовлення, художнього смаку та соціальних компетентностей молодших школярів. Через гумор, доброзичливість і фантазію автор формує у читачів бажання творити, мислити й співпереживати, що робить його твори унікальним дидактичним і виховним ресурсом.

Висновки з розділу 1

Узагальнюючи результати першого розділу дослідження, стверджуємо, що еволюція поняття «творчість» від античності й до сучасності пройшла шлях від уявлень про неї як божественне натхнення – до розуміння творчості як універсальної людської здатності, що охоплює всі сфери життя і діяльності. Зміна поглядів свідчить про поступове зростання ролі людини як активного творця культури, науки та суспільного прогресу. Це, у свою чергу, визначає необхідність розвитку творчих здібностей уже з початкової школи.

У психології творчі здібності розглядаються як комплекс психічних властивостей, які забезпечують продуктивність творчого процесу, тоді як у педагогіці вони осмислюються в контексті виховання та навчання як здатність учня проявляти оригінальність і самостійність. Об'єднання цих двох підходів дає змогу глибше зрозуміти природу творчості й ефективніше організувати педагогічну діяльність, спрямовану на розвиток креативного потенціалу особистості.

Вікові психологічні особливості молодших школярів (емоційність, образність мислення, яскрава уява, потреба у грі та підтримці дорослих) створюють природні умови для розвитку креативності. Мета педагога – правильно використати ці особливості для стимулювання креативності та формування позитивної мотивації здобувати знання.

Педагогічні умови розвитку творчих здібностей у молодших школярів передбачають створення доброзичливого середовища, використання інноваційних методів навчання, врахування індивідуальних потреб дітей та активну роль учителя як організатора й натхненника творчої діяльності.

Художня література сприяє збагаченню емоційного досвіду, розвитку уяви, формуванню мовленнєвої креативності та художнього мислення. Завдяки літературі дитина отримує змогу вільно експериментувати з образами, висловлювати власні ідеї, знаходити індивідуальні способи самовираження.

Твори Всеволода Нестайка мають високий виховний потенціал: через гумор і пригоди формують у дітей чесність, відповідальність, сміливість і дружбу; розвивають критичне мислення, допомагаючи оцінювати поведінку героїв і робити власні висновки; сприяють творчому підходу до навчання, залучаючи дітей до вигадування історій, аналізу ситуацій і створення власних образів.

Мова творів Всеволода Нестайка – це не лише засіб художнього зображення, а й потужний виховний та дидактичний ресурс. Вона поєднує простоту й глибину, реалістичність і фантазію, комічне й повчальне,

створюючи оптимальні умови для розвитку мовлення, мислення та творчих здібностей молодших школярів.

Таким чином, використання творів В. Нестайка на уроках мовно-літературної освітньої галузі в початковій школі дає змогу поєднати формування креативності та моральних цінностей, забезпечуючи всебічний гармонійний розвиток учнів.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДНЕ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЛІТЕРАТУРНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ 4-ГО КЛАСУ НА УРОКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

2.1. Організація педагогічного експерименту

У науковій літературі широко використовуються поняття «художньо-творчі здібності» та «літературно-творчі здібності», проте їх нерідко ототожнюють, що зумовлює необхідність їх чіткого розмежування.

Художньо-творчі здібності у педагогічній та психологічній науці розглядаються як інтегральна якість особистості, що виявляється у здатності створювати оригінальні художні образи в різних видах мистецтва (образотворчому, музичному, театральному, літературному тощо). Вони включають:

- образне мислення, вміння бачити незвичне у звичайному;
- емоційно-ціннісне ставлення до світу, здатність співпереживати;
- естетичне сприймання та художню уяву;
- образність і креативність у різних формах мистецької діяльності.

Так, О. Заїка художньо-творчі здібності трактує як «особистісно-інтегративне утворення, що виражає потребу до створення нового і здатність до пізнання, оцінювання художніх образів та самовираження у мистецькій діяльності» [24, с. 80]. Ю. Тараненко художньо-творчі здібності визначає так: це «спроможність втілювати необразний зміст естетичного переживання в естетично виразні образи» [82, с. 60].

Таким чином, художньо-творчі здібності є універсальною категорією, що охоплює широкий спектр творчих проявів у мистецькій сфері.

Літературно-творчі здібності виступають підвидом художньо-творчих і мають специфічну спрямованість на словесно-художню діяльність. Вони виявляються у здатності дитини:

- створювати власні усні та письмові тексти художнього характеру;
- застосовувати різноманітні мовно-виражальні засоби;
- формувати індивідуальний стиль мовлення;
- трансформувати власні враження та досвід у художньо-образну форму.

Зокрема, Ю. Бондаренко літературно-творчі здібності пояснює як «власні творчі спроби у царині мистецтва слова» [8, с. 44], а С. Луців стверджує, що «літературна творчість у дитячі роки – умова та засіб максимального розкриття творчих здібностей, активізації емоційно-чуттєвої сфери, пізнавальних інтересів та духовного потенціалу молодших школярів» [30, с. 446].

Отже, літературно-творчі здібності конкретизують загальні художньо-творчі здібності, обмежуючи їх сферою словесної творчості. У таблиці 2.1 подано порівняльну характеристику досліджуваних понять.

Таблиця 2.1

Порівняльна характеристика понять

«художньо-творчі здібності» та «літературно-творчі здібності»

Ознака	Художньо-творчі здібності	Літературно-творчі здібності
<i>Сфера вияву</i>	Усі види мистецтва (живопис, музика, театр, література тощо)	Література, словесна творчість
<i>Основний інструмент</i>	Художній образ (зоровий, слуховий, пластичний, словесний)	Художнє слово
<i>Компоненти</i>	Емоційно-ціннісний досвід, уява, художнє мислення	Лексико-граматична вправність, мовна уява, словесна виразність
<i>Продукт діяльності</i>	Картина, мелодія, вистава, вірш, оповідання тощо	Текст художнього характеру
<i>Функція</i>	Формування загального естетичного ставлення до світу	Розвиток словесно-образного мислення та мовної креативності

Чітке розмежування понять «художньо-творчі здібності» і «літературно-творчі здібності» має важливе значення для організації освітнього процесу. Адже воно дозволяє:

- будувати цілеспрямовані методики розвитку різних видів творчості;
- враховувати індивідуальні нахили учнів до певних сфер мистецької діяльності;
- забезпечувати комплексний підхід: розвиток загальних художньо-творчих здібностей як основи та формування спеціалізованих літературно-творчих умінь у процесі роботи з текстами;
- сприяти вихованню естетичної культури та мовної компетентності.

Крім цього, чітке розмежування означених понять має важливе значення для нашого дослідження, оскільки метою педагогічного експерименту визначено перевірку ефективності розробленої методики розвитку саме літературно-творчих здібностей учнів 4 класу засобами творів Всеволода Нестайка, зокрема повісті «Одиниця з обманом».

Експериментальне дослідження проведене на базі

(Додаток А). Згідно з алгоритмом реалізації експерименту за завдань кваліфікаційного дослідження виокремлено його три етапи: констатувальний, формувальний і контрольний.

На констатувальному етапі проведено попереднє вимірювання рівнів розвитку літературно-творчих здібностей учнів 4 класів для обґрунтування необхідності розробки відповідної методики на формувальному етапі. Попереднє вимірювання проведено після відповідної теоретико-практичної підготовки:

- формування експериментального (ЕК) та контрольного (КК) класів (Додаток Б);
- визначення критеріїв та їх показників для вимірювання;
- встановлення рівнів, до яких будуть застосовані кількісні результати вимірювань (початковий, середній, достатній);

- проведення спостережень за перебігом уроків мовно-літературної освітньої галузі в межах проблематики дослідження для виявлення проблемних аспектів розвитку літературно-творчих здібностей четвертокласників;
- розробка інструментів для вимірювань (опитувальники, комплекти завдань, тести).

Під час формувального етапу педагогічного експерименту здійснювалася реалізація експериментальної методики розвитку літературно-творчих здібностей учнів 4 класу засобами творів Всеволода Нестайка. Робота проводилася в експериментальному класі, контрольний клас працював за традиційною програмою.

Завданням контрольного етапу експериментального дослідження було визначення ефективності застосованої методики шляхом повторної діагностики рівнів розвитку літературно-творчих здібностей четвертокласників та порівняння здобутих результатів у контрольному й експериментальному класах.

Для визначення рівнів розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів обрано такі критерії: мовно-образний; мовно-креативний; композиційно-структурний; емоційно-ціннісний.

Мовно-образний критерій відображає здатність дитини створювати яскраві, оригінальні образи за допомогою художнього слова. Адже без розвиненої мовної уяви неможливе створення художнього тексту; вона дозволяє перетворювати реальні враження у фантастичні сюжети, метафори, порівняння.

Мовно-креативний критерій передбачає вміння застосовувати лексику, епітети, порівняння, діалоги, художні тропи. Цей критерій показує, наскільки дитина вільно володіє виражальними можливостями мови, що є основою художньої літературної творчості.

Композиційно-структурний критерій виявляє здатність учня будувати логічно послідовний, завершений літературний твір із чітким

початком, розвитком дії та завершенням. Уміння структурувати власний текст – важливий показник переходу від спонтанної дитячої вигадки до реальної літературної творчості.

Емоційно-ціннісний критерій відображає вміння передавати у творі власні емоції, настрої, морально-ціннісне ставлення до героїв і подій. Літературна творчість виконує виховну функцію, тому здатність дитини відобразити переживання та оцінку ситуацій є критично важливим для визначення рівня розвитку її літературно-творчих здібностей.

Разом ці критерії дозволяють оцінити не тільки мовну вправність, а й глибинний рівень креативності, емоційності та логічності дитячих творів.

До кожного з чотирьох критеріїв дібрано показники за трьома рівнями: початковим, середнім, достатнім, – що покладено в основу діагностичної карти для педагогічного експерименту. У таблиці 2.2 подано показники розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів за рівнями.

Таблиця 2.2

Діагностична таблиця визначення рівнів розвитку літературно-творчих здібностей учнів

Критерії	Початковий рівень	Середній рівень	Достатній рівень
Мовно-образний	Опис буквальний, художні образи відсутні або випадкові.	Є поодинокі метафори чи порівняння, але прості та шаблонні.	Твір насичений яскравими образами, оригінальними асоціаціями.
Мовно-креативний	Лексика бідна, прості речення, відсутні художні тропи.	Використовуються окремі епітети, діалоги, тропи, проте невпевнено чи недоречно.	Учень свідомо й доречно застосовує різноманітні мовні засоби, проявляє стилістичну винахідливість.

Закінчення таблиці 2.2

Композиційно-структурний	Текст уривчастий, без логіки, початок і завершення відсутні.	Є початок і кінець, але сюжет слабо вибудований, окремі епізоди не пов'язані.	Твір послідовний, логічний, має чітку зав'язку, розвиток і розв'язку.
Емоційно-ціннісний	Текст нейтральний, без емоцій та оцінок.	Є окремі емоційні вкраплення та оцінки, але вони слабкі.	Текст виразний, емоційно насичений, учень передає власне ставлення, викликає співпереживання.

Зафіксовані у таблиці 2.2 рівні дозволяють побачити індивідуальний профіль творчості школяра та виявити динаміку розвитку впродовж експерименту.

У процесі підготовки до експерименту розроблено також шкалу кількісного оцінювання для визначення загального рівня розвитку літературно-творчих здібностей учнів 4 класу. Система балів: початковий рівень – 1 бал, середній рівень – 2 бали, достатній рівень – 3 бали. Учені отримують оцінки за 4 критеріями, тобто мінімум 4 бали, якщо всі критерії на початковому рівні; максимум 12 балів, якщо всі критерії на достатньому рівні.

Загальна інтерпретація результатів: 4–6 балів – низький рівень розвитку літературно-творчих здібностей; 7–9 балів – середній рівень; 10–12 балів – достатній рівень. Для зручності підрахунків ми користувалися діагностичною таблицею, приклад якої наведено в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Діагностична таблиця оцінювання індивідуальних результатів експерименту

Критерії	Рівні			Бал
	Початковий 1 бал	Середній 2 бали	Достатній 3 бали	
Мовно-образний	?	?	?	?

Закінчення таблиці 2.3

Критерії	Рівні			Бал
	Початковий 1 бал	Середній 2 бали	Достатній 3 бали	
Мовно-креативний	?	?	?	?
Композиційно-структурний	?	?	?	?
Емоційно-ціннісний	?	?	?	?
Загальна сума балів	?	?	?	?

Шкала, подана в табл. 2.3 робить оцінювання максимально об'єктивним і дозволяє легко підрахувати результати як для окремого учня, так і для всієї вибірки учнів у педагогічному експерименті.

Середній рівень розвитку літературно-творчих здібностей учнів вираховувався за формулою:

$$R_{cp} = \Sigma b / n,$$

де:

R_{cp} – середній бал (середній рівень розвитку здібностей у класі);

Σb – сума балів усіх учнів;

n – кількість учнів у класі.

Інтерпретація середнього значення:

1,0 – 1,5 бала – переважає початковий рівень (низький розвиток).

1,6 – 2,3 бала – середній рівень розвитку.

2,4 – 3,0 бала – достатній (високий) рівень розвитку.

Приклад розрахунку:

У класі 20 учнів.

Загальна сума балів (за всіма критеріями) = 172.

Кількість учнів $n = 20$.

$$R_{cp} = 172 / 20 = 8,6$$

Далі знаходимо середній рівень у балах на один критерій:

$$8,6 / 4 = 2,15$$

Це відповідає середньому рівню розвитку літературно-творчих здібностей у класі.

У межах педагогічного експерименту визначено експериментальним (ЕК) 4-А клас (27 учнів), а контрольним (КК) – 4-Б клас (25 учнів).

Діагностику рівнів розвитку літературно-творчих умінь молодших школярів за мовно-образним критерієм здійснено на основі аналізу учнівських творчих робіт (казок) із врахуванням кількості художніх образів у тексті, їх оригінальності, доречності та відповідності змісту. Також учням було запропоновано низку творчих завдань для стимулювання творчої уяви:

- описати запропонований звичайний предмет (хмаринка, олівець тощо) так, ніби він живий; запропонувати, яким героєм він міг би стати в казці;
- завершити поданий вислів, використавши власні асоціації: «Дощ схожий на...», «Ліс після дощу схожий на...»;
- завдання «Фантастичний образ»: вигадати істоту чи героя, описати його зовнішність і риси характеру.

Відповідно до шкали оцінювання за рівнями початковий рівень встановлювався, якщо відповіді були буквальні, художніх образів майже не було, уява обмежувалася буденним описом. Середній рівень – були поодинокі образи (порівняння, епітети), але вони прості, шаблонні, не завжди доречні. Достатній рівень – учень створив яскраві, оригінальні образи, використавши метафори, асоціації, фантастичні елементи, емоційний текст. Результати констатувального вимірювання за мовно-образним критерієм в обох класах відображено на рис. 2.1.

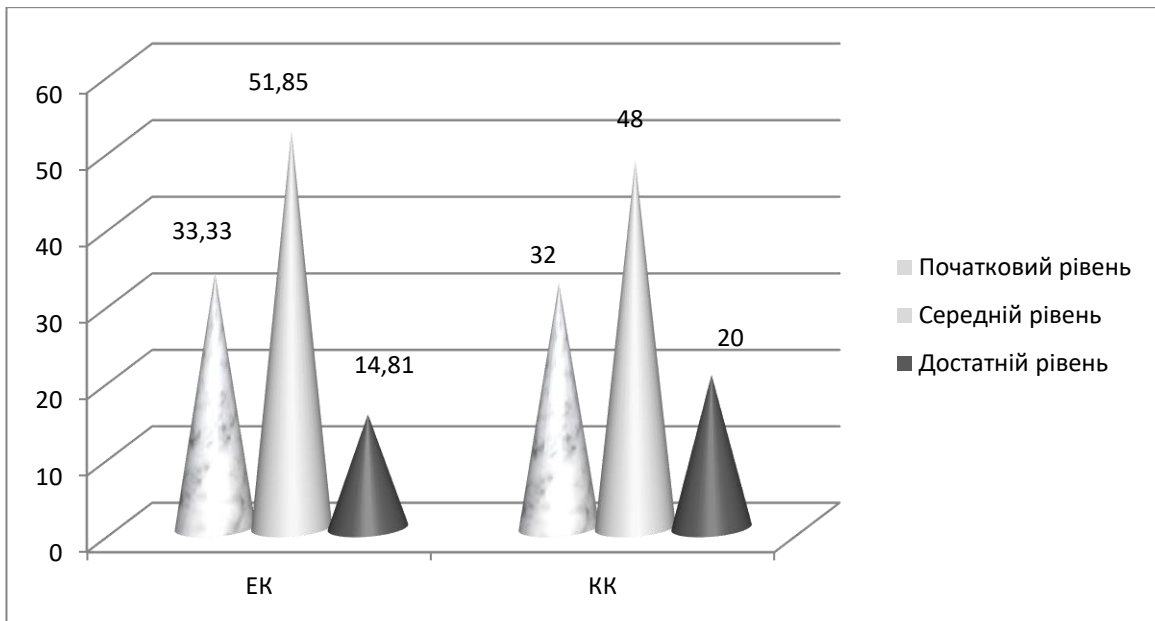

Рис. 2.1. Результати констатувального вимірювання за мовно-образним критерієм

Як видно з рис. 2.1, за мовно-образним критерієм у ЕК достатнього рівня розвитку літературно-творчих умінь досягли 14,81%, що становить 4 особи; на середньому рівні знаходяться 51,85% (14 осіб), а на початковому – 33,33% (9 осіб). Схожі результати одержані в КК: достатній рівень – у 20% (5 учнів), середній – у 48% (12 учнів), початковий – у 32% (8 учнів).

Для діагностики рівнів розвитку літературно-творчих умінь учнів 4-х класів за мовно-креативним критерієм застосовано комплекс творчих завдань:

«Добери художні означення»: учням пропонується набір іменників (ліс, річка, небо, вечір, вітер). Завдання: дібрати якомога більше прикметників-означень. Оцінювалися кількість та образність епітетів.

«Перетвори просте речення»: подано речення «Кішка сиділа на паркані». Завдання: перетворити його на образне, використовуючи художні засоби. Оцінювалися різноманітність і доречність використаних тропів.

«Встав порівняння»: Дається початок речення: «Дощ падав, наче ...», «Дорога виблискувала, як ...». Учні завершують порівняння. Оцінювалися оригінальність і точність завершення.

«Зроби текст виразнішим»: Пропонуємо простий текст (3–4 речення без виразних засобів). Учні мають зробити його «живим», додавши епітети, метафори, діалоги. Оцінювалося, наскільки текст став художнім.

За рівневою шкалою початковий рівень визначався, якщо учень майже не використовував мовні засоби; у тексті наявні лише прості речення; художні елементи відсутні. Середній рівень – використані окремі епітети, іноді порівняння чи діалоги; виразність обмежена, інколи недоречна. Достатній рівень – учень упевнено й доречно застосовував різноманітні мовні засоби; текст виразний, стилістично багатий, відчувається індивідуальний стиль. На рис. 2.2 відтворено результати констатувального вимірювання рівнів розвитку літературно-творчих умінь учнів за мовно-креативним критерієм.

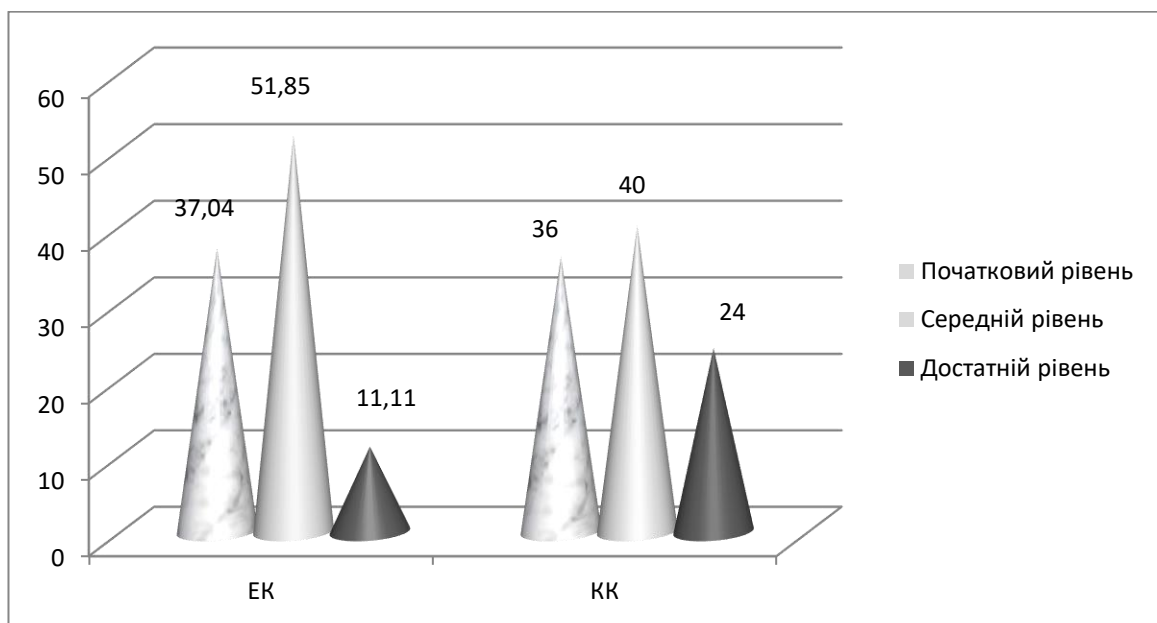

Рис. 2.2. Результати констатувального вимірювання за мовно-креативним критерієм

З діаграми на рис. 2.2 бачимо, що за мовно-креативним критерієм у ЕК на достатньому рівні перебувають 11,11% (3 особи), на середньому – 51,85% (14 осіб), на початковому – 37,04% (10 осіб). Результати вимірювань у КК:

достатній рівень – 24% (6 осіб), середній рівень – 40% (10 осіб), початковий рівень – 36% (9 осіб).

У процесі діагностування рівнів розвитку літературно-творчих здібностей за композиційно-структурним критерієм здійснено аналіз творчих робіт учнів щодо наявності чіткої структури тексту (зачин, розвиток дії, завершення), логічного викладу послідовності подій, наявності причинно-наслідкових зв'язків між епізодами, а також використано такі завдання:

«Склади історію за малюнками»: дітям запропонована серія малюнків (3–4 послідовні картинки). Завдання: скласти за ними зв'язний сюжет. Оцінювалися логіка та завершеність розповіді.

«Віднови сюжет»: запропоновано уривок тексту з пропущеним початком або кінцем. Завдання: придумати початок чи завершення. Оцінювалося узгодження з основним змістом, зв'язність побудови тексту.

«Добудуй розповідь»: учні отримали кілька перших речень (зачин). Завдання: продовжити історію так, щоб вона мала розвиток і завершення.

«Розташуй події»: за поданим набором речень (епізодів) у довільному порядку необхідно вибудувати їх у логічній послідовності. Оцінювалося вміння бачити структуру сюжету.

За рівневою шкалою оцінювання початковий рівень визначався тоді, коли твір був уривчастим, епізоди – випадковими, початок і кінець твору відсутні, а сюжет нелогічний. Середній рівень – є початок і завершення, проте сюжетна лінія нечітка, можливі «стрибки» між подіями, слабкі зв'язки. Достатній рівень – текст має повну композицію (зачин, розвиток, розв'язку), сюжет логічний, послідовний, завершений. На діаграмі (рис. 2.3) візуалізовано результати вимірювань на констатувальному етапі експерименту за композиційно-структурним критерієм. Вимірювання проведені як у експериментальному (ЕК), так і в контрольному (КК) класах.

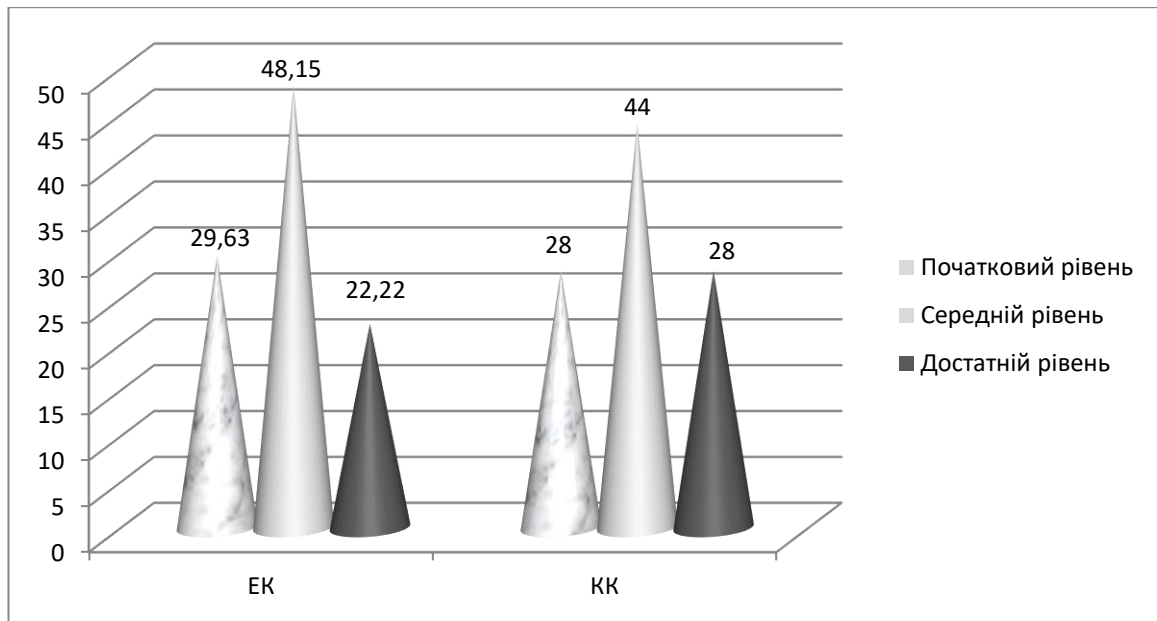

Рис. 2.3. Результати констатувального вимірювання за композиційно-структурним критерієм

Аналіз інформації з рис. 2.3 показав, що будувати тексти з чіткою структурою та логічною послідовністю вміє незначна частина учнів. У ЕК на достатньому рівні виявлено 22,22% (6 учнів), а в КК – 28% (7 учнів). Приблизно така сама кількість учнів за означеним критерієм показала початковий рівень: у ЕК – 29,63% (8 осіб), у КК – 28% (7 осіб). Водночас на середньому рівні розвитку літературно-творчих умінь знаходяться 48,15% учнів ЕК (13 осіб) та 44% учнів КК (11 осіб).

Для діагностики рівнів розвитку літературно-творчих здібностей учнів 4-х класів за емоційно-ціннісним критерієм застосовано таку методику:

- аналіз творчих робіт учнів на предмет наявності в текстах емоційної оцінки, виразного відтворення почуттів персонажів, вияву особистісного ставлення автора до того, що описується у творі;
- діагностичне завдання «Опиши настрій»: за поданим малюнком (сумний хлопчик, гроза тощо) необхідно описати не лише зображене, але й почуття героїв та особисте ставлення до зображеного;

- діагностичне завдання «Закінчи речення»: за поданими початками речень «Мені було радісно, коли ...», «Я б засмутився, якби ...», «Герой мені сподобався, бо ...» необхідно завершити висловлювання.

- діагностичне завдання «Вибери й поясни»: з поданого тексту без опису емоцій треба обрати, які почуття могли переживати герої, і пояснити чому.

- діагностичне завдання «Передай настрій словами»: учням запропоновано теми «Осінній ранок», «Дощова прогулянка». Завдання: написати кілька речень так, щоб у тексті відчувався настрій (радісний, тривожний, сумний).

За шкалою рівнів оцінювання до початкового рівня було віднесено тексти нейтральні, у яких були відсутні емоційні відтінки, авторське ставлення не виявлене. До середнього рівня зараховано ті тексти, в яких були окремі слова чи речення з емоційними ознаками («веселий», «сумний»), але вони були поодинокими й слабо впливали на загальний настрій. Достатній рівень кваліфікували тоді, коли текст був емоційно насичений, автор чітко виразив власне ставлення, використав художні засоби для передачі почуттів, текст викликав співпереживання. Результати вимірювань в обох класах відтворено на рис. 2.4.

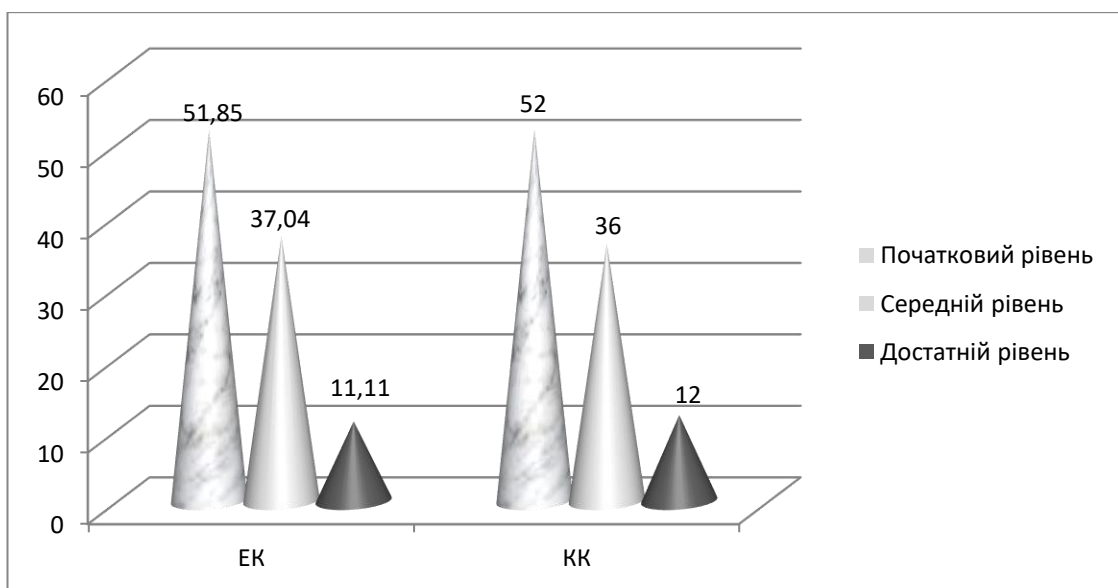

Рис. 2.4. Результати констатувального вимірювання за емоційно-ціннісним критерієм

Як бачимо з діаграми на рис. 2.4, за емоційно-ціннісним критерієм учні обох класів продемонстрували найнижчі результати. Створити текст, який мав би відчутний вплив на емоційну сферу читачів виявилось для четвертокласників найважчим завданням. Кількісні показники: достатній рівень у ЕК – 11,11% (3 особи), у КК – 12% (3 особи); середній рівень у ЕК – 37,04% (10 осіб), у КК – 36% (9 осіб); початковий рівень у ЕК – 51,85% (14 осіб), у КК – 52% (13 осіб).

Для того, щоб порівняти результати вимірювань на констатувальному етапі експерименту, виведено середнє арифметичне значення за рівнями в кожному класі за всіма критеріями. Результати зведено в таблицю 2.4.

Таблиця 2.4

Середні значення результатів вимірювань на констатувальному етапі експерименту, %

Рівні	Критерій				Середнє значення
	Мовно-образний	Мовно-креативний	Композиційно-структурний	Емоційно-ціннісний	
ЕК					
<i>Достатній рівень</i>	14,81	11,11	22,22	11,11	14,81
<i>Середній рівень</i>	51,85	51,85	48,15	37,04	47,22
<i>Початковий рівень</i>	33,33	37,04	29,63	51,85	37,96
КК					
<i>Достатній рівень</i>	20,00	24,00	28,00	12,00	21,00
<i>Середній рівень</i>	48,00	40,00	44,00	36,00	42,00
<i>Початковий рівень</i>	32,00	36,00	28,00	52,00	37,00

На рис. 2.5 наочно відображено порівняння середніх значень рівневих кількісних показників літературно-творчих здібностей учнів у ЕК і КК, здобутих на констатувальному етапі експерименту.

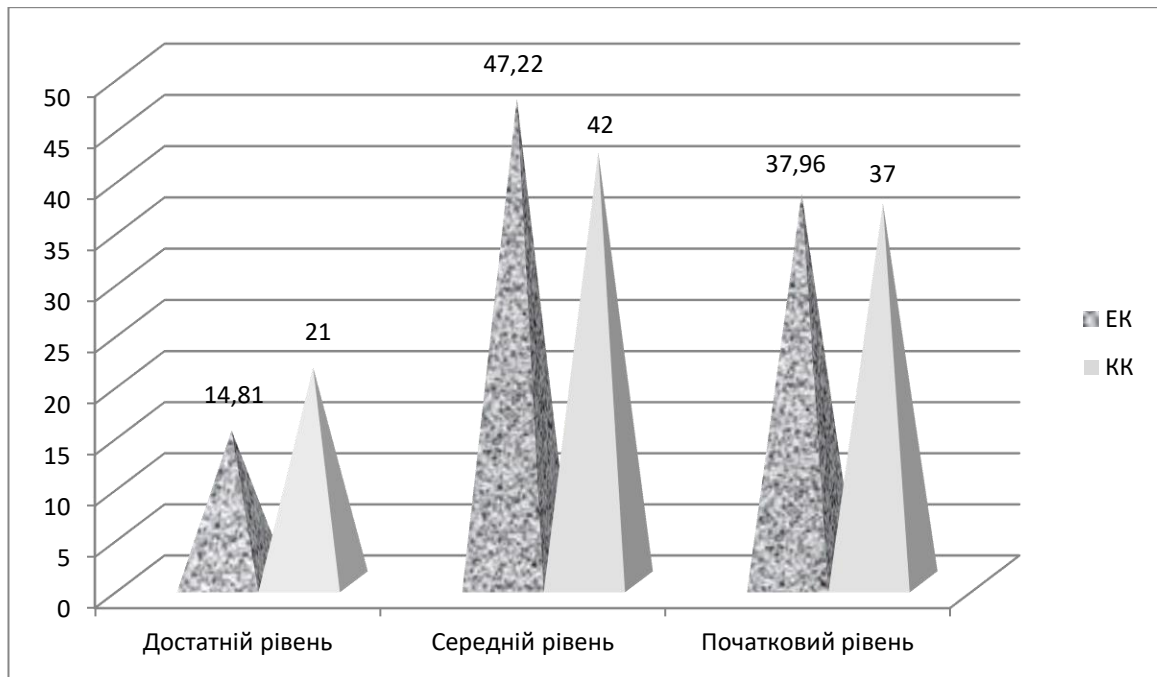

Рис. 2.5. Порівняльна діаграма результатів констатувального вимірювання літературно-творчих здібностей учнів

Аналіз порівняльної діаграми на рис. 2.5 показав, що середні результати вимірювань за кожним із критерієм у ЕК і КК відрізняються не суттєво: на достатньому рівні показник незначно вищий у КК (на 06,19%), на середньому рівні перевага в ЕК на 05,22%, на початковому рівні різниця становить всього лише 0,96%.

Таким чином, здобуті результати виявили необхідність системної освітньої роботи щодо підвищення літературно-творчих умінь молодших школярів, а також підтвердили об'єктивність передумов (несуттєву різницю кількісних результатів) для реалізації формувального етапу експерименту.

2.2. Розвиток літературно-творчих здібностей учнів 4-го класу під час реалізації формувального етапу експерименту

Проведене констатувальне вимірювання рівнів розвитку літературно-творчих умінь четвертокласників за мовно-образним, мовно-креативним, композиційно-структурним і емоційно-ціннісним критеріями показало

необхідність створення ефективної методики для їх вдосконалення. З цією метою розроблено комплекс завдань на основі твору Всеволода Нестайка «Одиниця з обманом» для використання їх на уроках мовно-літературної освітньої галузі в 4 класі. Формувальний етап експерименту реалізовано в експериментальному класі, а контрольний клас працював за традиційною програмою.

Вибір автора творів для дітей обґрунтовано в першому розділі кваліфікаційної роботи, а вибір саме повісті «Одиниця з обманом» зумовлений його відповідністю обраним критеріям для вимірювання літературно-творчих здібностей учнів. Зокрема, наявність яскравих гумористичних образів, дотепних висловів, чітка композиція: зачин (шкільна ситуація), розвиток дії (помилка й хитрощі учня), розв'язка (викриття обману). Твір сприяє формуванню в учнів моральних оцінок: ставлення до чесності, обману, хитрощів.

Для формувального етапу експерименту розроблено систему вправ і завдань на основі повісті «Одиниця з обманом», призначених для використання як на уроках мовно-літературної освітньої галузі. Наприклад, вправи для роботи з лексикою на уроках української мови:

Вправа «Скарбничка слів»

Випишіть із тексту слова, які передають сміх, радість чи здивування. Доберіть до них синоніми (зразок: усміхатися – посміхатися, реготати, хихотіти). Складіть з одним із них речення.

Вправа «Антоніми до настрою»

Знайдіть у тексті слова, які виражають веселий настрій. Доберіть до них протилежні за значенням (сумний, похмурий).

Текст повісті можна використати для вдосконалення морфологічних умінь на уроках української мови та водночас для розвитку літературно-творчих умінь, напр.:

Вправа «Цифри-іменники»

Уявіть, що всі цифри – це іменники. Змініть слово «одиниця» за відмінками (однина). Утворіть множину.

Вправа «Прикметникова веселка»

Доберіть прикметники до слова *одиниця* (весела, тонка, хитра, сумна).

Складіть з ними речення.

Вправи з синтаксису:

Вправа «Діалог із цифрою»

Складіть невеликий діалог (4–5 реплік) між *Одиницею* та *Двійкою*.

Використайте розділові знаки при прямій мові.

Вправа «Закінчи речення»

Складіть продовження: «*Одиниця* засміялася, бо...», «*Герой* зрадив, коли...», «*Я б* на місці *героя*...».

Під час формувального етапу експерименту використано творчі вправи та вправи, які відображають інтеграцію різних навчальних предметів. Напр.:

Вправа «Зміни фінал»

Придумайте інший кінець історії: що було б, якби обман залишився непоміченим?

Вправа «Моя цифра»

Оберіть будь-яку цифру (2, 5, 7). Опишіть її зовнішність і характер у 5–6 реченнях.

Вправа «Кольори настрою»

Визначте, який настрої мав герой, коли його обман розкрився. Опишіть цей настрої словами і порівняйте з кольором («Сум героя був сірий, як...»).

Вправи, що відображають інтегративні аспекти, зокрема, розвиток мовлення й математика:

Вправа «Веселі задачі»

Складіть математичну задачу, у якій героями будуть цифри (наприклад, *Одиниця* з хвостиком і *Двійка*). Запишіть задачу словами і розв'яжіть її.

Вправа «Продовж казку чисел»

Напишіть невеликий твір «Як цифри посварилися й помирилися». Використайте хоча б 3 діалоги.

Вправи, що відображають інтеграцію уроків української мови та образотворчого мистецтва:

Вправа «Оживи цифру»

Опишіть словами, якою ви уявляєте одиницю (зовнішність, риси характеру, настрої). Намалюйте цю одиницю у вигляді персонажа (людина, казковий герой, тваринка).

Така вправа розвиває уяву, вміння добирати прикметники, навички створення образу.

Вправа «Кольори настрою»

Підберіть слова, що передають настрої Одиниці у різних моментах твору (радість, хитрість, сором). Зобразіть ці настрої кольорами (теплі – радість, темні – сором, строкаті – хитрість).

Вправа розвиває емоційно-ціннісне сприймання тексту, асоціативне мислення.

Вправа «Малюнок-комікс»

Складіть короткі репліки або діалоги між цифрами (зверніть увагу на правильне оформлення прямої мови). Намалюйте невеликий комікс із кількох кадрів про пригоду «Одиниці з обманом».

Вправа розвиває мовленнєву виразність, послідовність у викладі, ілюстративні навички.

Вправа «Музей цифр»

Придумайте коротку розповідь «Цифра розповідає про себе» (наприклад, Двійка чи Трійка). Створіть колективну виставку малюнків «Портрет цифри» й підпишіть їх власними текстами.

Вправа розвиває вміння поєднувати слово й зображення, колективну творчу роботу.

Вправа «Обкладинка до книги»

Складіть рекламний слоган або коротку анотацію до твору («Ця казка навчає...»). Намалюйте власний варіант обкладинки до книжки «Одиниця з обманом».

Вправа розвиває літературно-творчі здібності, навички художнього оформлення, розуміння жанрової специфіки.

Такі вправи створюють міжпредметні зв'язки, розвивають мову через образотворчу діяльність і навпаки, допомагають дітям не лише засвоїти сюжет твору, а й відчутти його емоційно та виразити власне бачення. Наведемо приклад розробки інтегрованого уроку на основі таких вправ.

Інтегрований урок (мова + мистецтво)

Тема: Розвиток літературно-творчих здібностей учнів на основі повісті В. Нестайка «Одиниця з обманом» через поєднання слова й образу.

Мета:

Навчальна: розвивати мовну уяву, образність, уміння добирати мовні засоби для створення художнього образу; закріпити знання про прикметники, пряме мовлення.

Розвивальна: формувати творчу уяву, образне та асоціативне мислення; навчати передавати емоції героя засобами мови та кольору.

Виховна: виховувати чесність, відповідальність, уміння співпереживати.

Обладнання: текст твору «Одиниця з обманом» (уривки), ілюстративний матеріал (цифри у вигляді персонажів), аркуші, кольорові олівці, фломастери, фарби.

Хід уроку

1. Організаційний момент (2 хв)

– Привітання, налаштування на творчу роботу: «Сьогодні ми спробуємо поєднати слово і малюнок, щоб оживити героїв повісті Всеволода Нестайка».

2. Мотивація (3 хв)

– Бесіда: Чому письменник «оживив» цифри? Чого нас може навчити така казка?

– Пояснення: цифри тут – не просто знаки, а символи характерів і вчинків.

3. Актуалізація знань (5 хв)

Читання уривку твору (сцена обману).

4. Основна частина (25 хв)

Вправа 1. «Оживи цифру» (мова + малюнок)

Мова: добір прикметників до слова одиниця («хитра, довірлива, сором'язлива...»).

Мистецтво: малюнок «Одиниця-персонаж» (у вигляді людини / звірятка).

Вправа 2. «Кольори настрою»

Мова: описати словами настрої героя у трьох моментах: до обману, під час обману, після викриття.

Мистецтво: передати ці настрої кольором (наприклад, жовтий – радість, сірий – сором).

Вправа 3. «Малюнок-комікс»

Мова: скласти діалог між цифрами з використанням прямої мови.

Мистецтво: створити 2–3 кадри коміксу із цим діалогом.

Вправа 4. «Музей цифр» (групова робота)

Мова: створити коротку розповідь від імені іншої цифри (2, 3, 5).

Мистецтво: намалювати її портрет.

Результат: виставка малюнків + читання розповідей.

Вправа 5. «Обкладинка до книги»

Мова: скласти короткий слоган чи анотацію: «Ця повість навчас нас...».

Мистецтво: намалювати обкладинку для повісті.

5. Підсумок уроку (5 хв)

Обговорення: Чому важливо бути чесним? Як мистецтво допомогло нам краще зрозуміти героїв?

Міні-виставка робіт («Маленька галерея цифр»).

6. Рефлексія (2 хв)

Прийом «Світлофор»:

зелений – було цікаво,

жовтий – щось вийшло частково,

червоний – було складно.

Очікувані результати:

Учні створюють художні образи мовними та образотворчими засобами. Уміють добирати прикметники, будувати діалоги, описувати емоції. Виявляють особистісне ставлення до вчинків героїв. Формують інтегроване мислення (слово + образ).

На уроках літературного читання ми застосовували системний підхід, використавши комплекс завдань для розвитку літературно-творчих здібностей четвертокласників за кожним із критеріїв: мовно-образним, мовно-креативним, композиційно-структурним, емоційно-ціннісним. Наводимо приклади таких завдань.

Для розвитку мовної уяви та образності:

1. Добери 5 прикметників для характеристики головного героя твору та поясни свій вибір.

2. Склади порівняння: «Одиниця схожа на...» (з чим можна порівняти її характер чи зовнішність?).

3. Уяви, що цифри перетворилися на тварин. Хто була б Одиниця? Чому?

4. Намалюй словесний портрет героя (без малюнка, тільки словами).

5. Добери 3 метафори або уособлення для опису стану героя.

Для розвитку вмінь творчого використання мовних засобів:

1. Перепиши діалог героїв, замінивши слова синонімами.

2. Добери рими до слова «одиниця» і склади 2–3 рядки віршика.

3. Заміни у тексті прості слова образними виразами (наприклад: «він ішов» – «він човгав, наче по калюжах смутку»).

4. Склади невеличку загадку про героя.

5. Склади 3 речення з антонімами до слів «чесність», «радість», «хитрість».

Для розвитку умінь композиційно-сюжетної організації:

1. Придумай інший початок історії. Як би все почалося інакше?

2. Склади план твору з 5–6 пунктів.

3. Продовж сюжет: що трапилося з головним героєм через рік після подій у творі?

4. Напиши короткий твір «Пригоди іншої цифри» (наприклад, «Двійка з хвостиком»).

5. Склади комікс з 3–4 кадрів, де є зав'язка, розвиток подій і розв'язка.

Для розвитку емоційно-ціннісної виразності:

1. Напиши міні-твір «Як почувався герой, коли його викрили?».

2. Добери кольори до емоцій героїв (радість, хитрість, сором) і поясни свій вибір.

3. Вислови власну думку: чи можна обманювати, якщо це «невеликий жарт»?

4. Напиши листа від імені Одиниці до інших цифр із вибаченням.

5. Склади прислів'я або приказку, яка підходить до головної думки твору.

Усі подані завдання спрямовані на розвиток мовленнєвої уяви та образності (робота з асоціаціями, уявою, словесними портретами), гнучкого використання мовних засобів (синоніміка, антонімія, римування, образні вирази), умінь сюжетної організації тексту (план, продовження, комікс), емоційно-ціннісної виразності (оцінка вчинків, передача емоцій, формування власної позиції).

Таким чином, у процесі реалізації другого етапу експерименту використано комплексний підхід, що дозволило одночасно працювати над

усіма компонентами літературно-творчих здібностей: мовною уявою та образністю, творчим використанням мовних засобів, композиційно-сюжетною організацією тексту, емоційно-ціннісною виразністю. Учні отримали цілісне уявлення про процес створення художнього тексту, що сприяє гармонійному розвитку необхідних навичок.

Поєднання уроків мовно-літературної освітньої галузі з мистецтвом, музикою чи математикою сприяє активізації уяви та творчого мислення, кращому засвоєнню матеріалу через поєднання слова та образу, формуванню навичок міжпредметного мислення.

Комплексні вправи, що охоплюють моральні та емоційні аспекти тексту, сприяють вихованню чесності, відповідальності, співпереживання, формуванню власної позиції щодо цінностей, розвитку емоційного інтелекту.

Комплексні завдання (малюнки, комікси, альтернативні закінчення, діалоги, міні-твори) стимулюють самостійність у виборі способу вираження думки, креативність у мовленні та образотворчій діяльності, розвиток фантазії та гнучкості мислення.

Учні отримують можливість гратися зі словом і образом, що робить навчання цікавим та інтерактивним. Завдання, що поєднують творчість і гру, підвищують емоційний відгук та мотивацію до навчання загалом.

В експериментальній методиці враховано також індивідуалізацію та диференціацію навчання. Зокрема, комплексні вправи дозволяють враховувати різний рівень розвитку учнів, завдання різного рівня складності дають змогу підтримувати сильні сторони кожного учня, одночасно розвиваючи слабкі. Учні навчаються поєднувати образи та слова, будувати логічну композицію тексту, передавати емоції. Все це в комплексі сприяє розвитку повноцінного літературного мислення та творчої комунікації.

2.3. Контрольний етап педагогічного експерименту

Контрольний етап педагогічного експерименту є завершальним і має на меті оцінити ефективність впровадженої методики щодо розвитку літературно-творчих здібностей школярів. Здійснюється діагностика сформованості умінь та навичок, які формувалися під час другого етапу, та визначається рівень їх стійкості й самостійного застосування в навчальній діяльності.

Контрольний етап також дозволяє порівняти досягнуті результати, показані учнями обох (ЕК і КК) класів, констатувати ефективність комплексного підходу та зробити висновки щодо доцільності його подальшого застосування в освітньому процесі.

Отже, контрольний етап виконує дві функції: діагностичну – для визначення рівня сформованості літературно-творчих умінь, та корекційну – для виявлення можливостей подальшого вдосконалення освітнього процесу.

Контрольний етап проводився після завершення формувального етапу, на якому учні ЕК виконували комплекс вправ за твором Всеволода Нестайка «Одиниця з обманом». Перед проведенням контрольної роботи учням ЕК і КК було повідомлено про завдання та критерії оцінювання, щоб забезпечити комфортне виконання завдань та мінімізувати стресові фактори.

Основні завдання контрольного етапу були такими:

- Визначити рівні розвитку літературно-творчих умінь учнів за чотирма критеріями: мовно-образним, мовно-креативним, композиційно-структурним, емоційно-ціннісним.

- Оцінити ефективність комплексного підходу, застосованого на формувальному етапі, для формування творчих компетенцій учнів.

- Порівняти результати обох класів для визначення позитивних змін.

Учні ЕК і КК виконували контрольну роботу, що охоплювала завдання для оцінки всіх чотирьох критеріїв розвитку літературно-творчих умінь (опис образів, складання порівнянь, переписування уривків з творчою обробкою,

складання плану та альтернативного сюжету, передача емоцій та ціннісних оцінок). Робота виконувалася індивідуально, з дотриманням єдиних умов для всіх учнів, щоб забезпечити об'єктивність оцінювання. Результати оцінювалися за рівнями досягнень: початковий, середній, достатній.

На рис. 2.6 відображено результати контрольного вимірювання за мовно-образним критерієм.

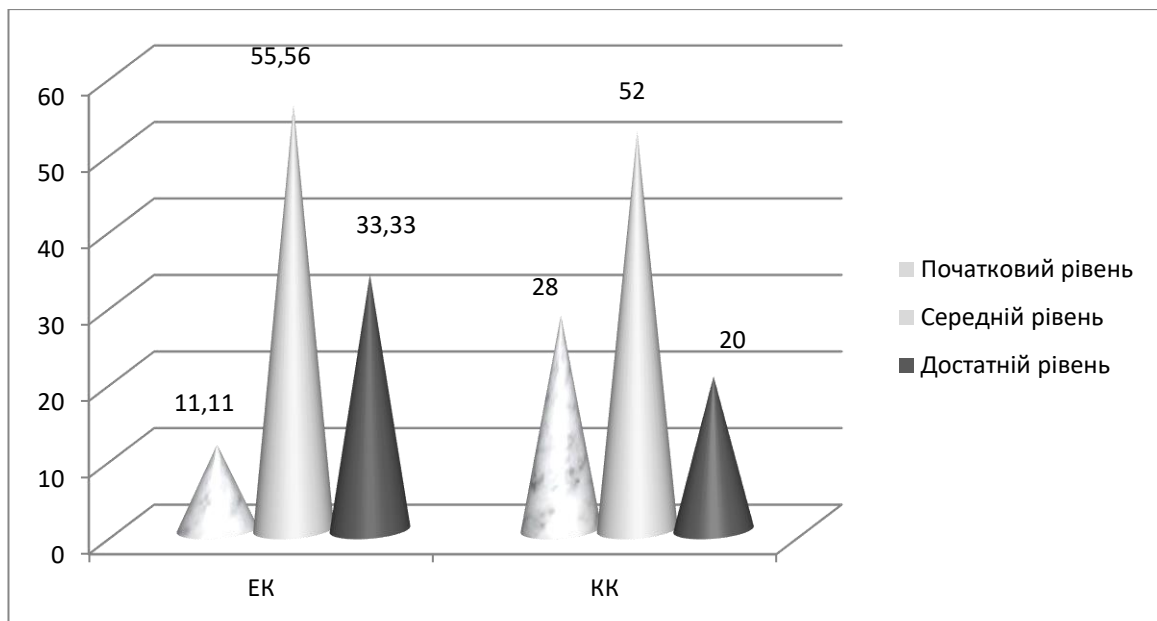

Рис. 2.6. Результати контрольного вимірювання за мовно-образним критерієм

За рис. 2.6 констатуємо, що в ЕК достатній рівень виявлено в 33,33% учнів, що становить 9 осіб і є на 18,52% вищим, ніж на констатувальному етапі. На середньому рівні виявлено 55,56 % учнів (15 осіб), що на 3,71% більше, ніж під час констатувального вимірювання. На початковому рівні в ЕК залишилося 3 учнів (11,11%), що на 22,22% менше, ніж на контрольному етапі.

Результати в КК: кількісні результати достатнього рівня не змінилися – 20% (5 осіб); середній рівень зріс на 4% (1 особа), відповідно початковий рівень знизився на 4%.

На діаграмі з рис. 2.7 відображено результати контрольного вимірювання рівнів розвитку літературно-творчих умінь учнів за мовно-креативним критерієм.

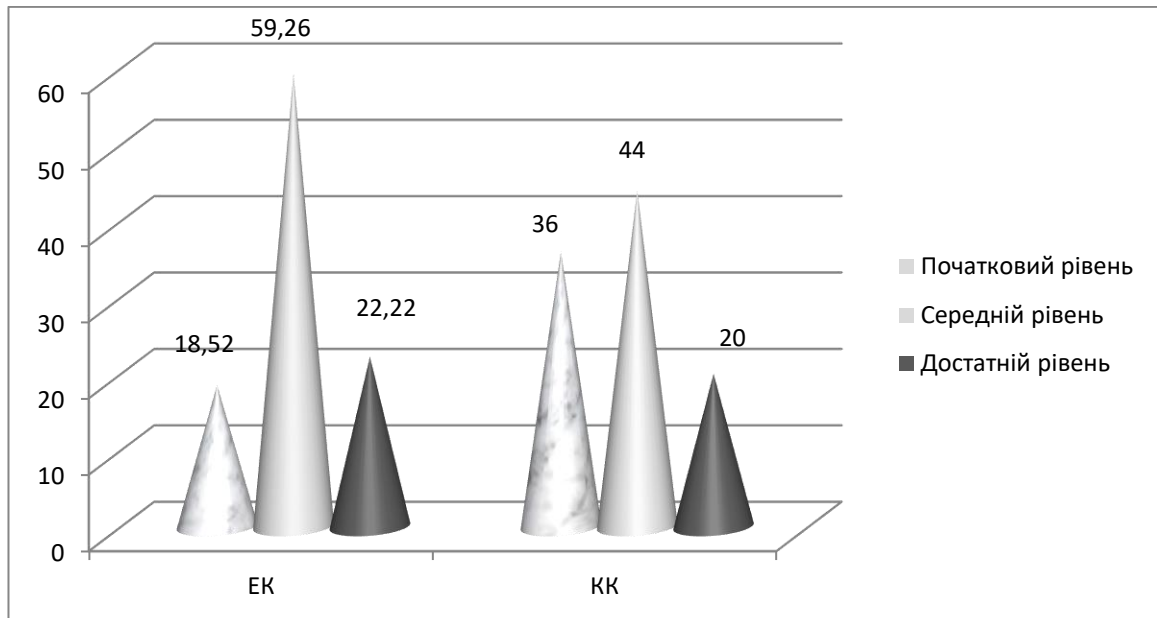

Рис. 2.7. Результати контрольного вимірювання за мовно-креативним критерієм

Як видно з рис. 2.7, достатній рівень у ЕК зріс на 11,11% і становить 22,22% (6 осіб), на середньому рівні також спостерігаємо зростання (на 7,41%), початковий рівень знизився на 18,52% і становить 5 осіб (замість 10 на констатувальному етапі).

У КК зміни не такі помітні: на початковому рівні цифри не змінилися (36% – 9 осіб), на середньому рівні спостерігаємо незначне зростання на 4% (1 учень), натомість на достатньому рівні – зниження на 4%.

Результати контрольного вимірювання за композиційно-структурним критерієм відображено на рис. 2.8.

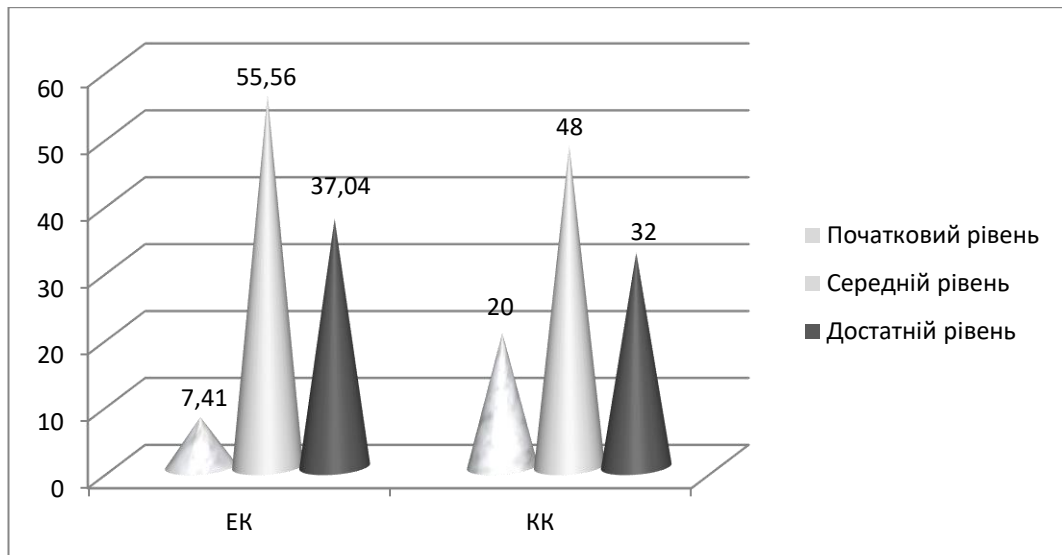

Рис. 2.8. Результати контрольного вимірювання за композиційно-структурним критерієм

Проаналізувавши кількісні показники з рис. 2.8, резюмуємо: у ЕК відбулося значне зростання на достатньому рівні (з 22,22% до 37,04% – від 6 до 10 осіб), помітне також зростання середнього рівня (з 48,15% до 55,56 – від 13 до 15 осіб), значно знизився початковий рівень (з 29,63% до 7,41% – від 8 до 2 осіб). У КК: достатній рівень зріс на 4% (1 особа), середній рівень зріс також на 4%, початковий рівень знизився на 8%, що відповідає 2 учням.

На рис. 2.9 візуалізовано результати контрольного вимірювання рівнів розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів за емоційно-ціннісним критерієм.

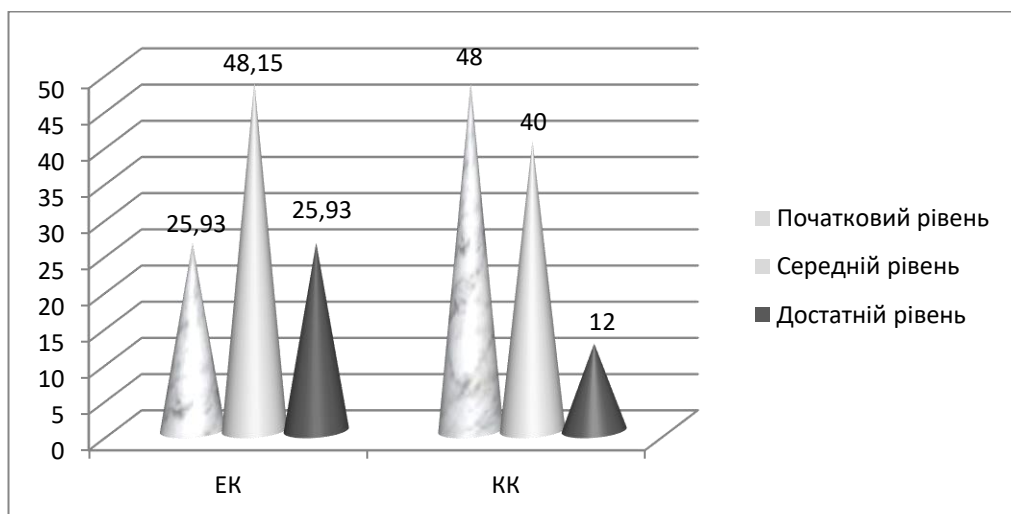

Рис. 2.9. Результати контрольного вимірювання за емоційно-ціннісним критерієм

З рис. 2.9 видно, що в ЕК результати значно кращі: початковий рівень знизився удвічі (з 51,85% до 25,93%), середній рівень зріс із 37,04% до 48,15%, достатній рівень зріс із 11,11% до 25,93% (на 4 особи). Результати в КК: достатній рівень – без змін, середній рівень – зростання на 4% (1 особа), початковий рівень – зниження на 4%.

Середнє арифметичне значення за рівнями в кожному класі за всіма критеріями контрольного етапу експерименту зведено в таблицю 2.5.

Таблиця 2.5

Середні значення результатів вимірювань на контрольному етапі експерименту, %

Рівні	Критерій				Середнє значення
	Мовно-образний	Мовно-креативний	Композиційно-структурний	Емоційно-ціннісний	
ЕК					
<i>Достатній рівень</i>	33,33	22,22	37,04	25,93	29,63
<i>Середній рівень</i>	55,56	59,26	55,56	48,15	54,63
<i>Початковий рівень</i>	11,11	18,52	7,41	25,93	15,74
КК					
<i>Достатній рівень</i>	20,00	20,00	32,00	12,00	21,00
<i>Середній рівень</i>	52,00	44,00	48,00	40,00	46,00
<i>Початковий рівень</i>	28,00	36,00	20,00	48,00	33,00

На рис. 2.10 наочно відображено порівняння середніх значень рівневих показників літературно-творчих здібностей учнів у ЕК і КК, здобутих на контрольному етапі експерименту.

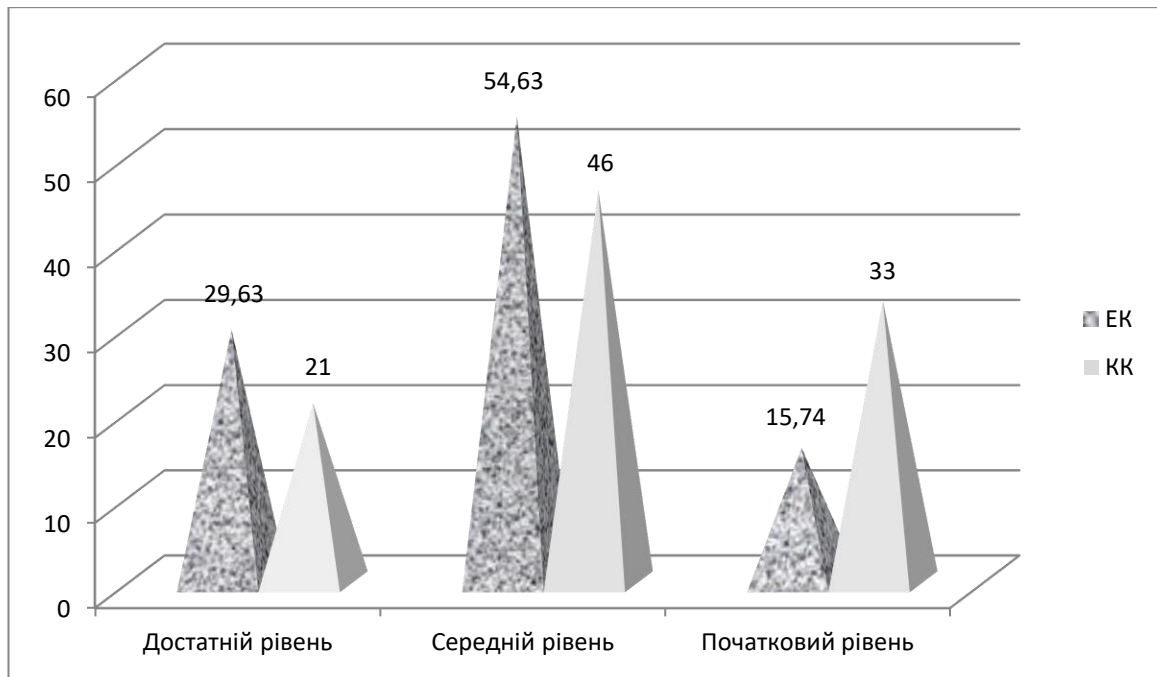

Рис. 2.10. Порівняльна діаграма результатів контрольного вимірювання літературно-творчих здібностей учнів

Аналіз порівняльної діаграми на рис. 2.10 показав, що середні результати вимірювань за кожним із критерієм у ЕК і КК суттєво відрізняються: на достатньому рівні показник ЕК вищий на 08,63%, на середньому рівні перевага в ЕК також на 08,63%, на початковому рівні різниця становить -17,26%.

Таким чином, за результатами проведеного педагогічного експерименту констатуємо про: значне зростання рівнів розвитку літературно-творчих здібностей учнів експериментального класу; відсутність суттєвої позитивної динаміки в показниках контрольного класу; ефективність розробленого комплексу вправ і завдань з розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів засобами творів Всеволода Нестайка на основі порівняння експериментальних даних у ЕК і КК.

Висновки з розділу 2

Поняття «художньо-творчі здібності» та «літературно-творчі здібності» тісно взаємопов'язані, проте не тотожні. Перші відображають універсальну здатність до художньої діяльності в різних видах мистецтва, тоді як другі є їхнім конкретним проявом у словесно-художній сфері. Диференціація цих понять дозволяє більш чітко визначати завдання початкової освіти, спрямованої на розширення творчих можливостей учнів.

Експериментальне дослідження зrealізоване в . На констатувальному етапі експерименту здійснено діагностування вихідних рівнів розвитку літературно-творчих умінь учнів експериментального й контрольного класів для підтвердження об'єктивності передумов формувального етапу. Методика вимірювань охоплювала аналіз учнівських текстів, виконання спеціальних завдань на вираження емоцій, оцінювання за трирівневою шкалою. Результати констатувального вимірювання підтвердили несуттєву різницю між кількісними показниками в ЕК і КК, а отже, об'єктивність передумов для проведення експерименту в цих класах і необхідність цілеспрямованої роботи щодо розвитку літературно-творчих умінь молодших школярів.

Для реалізації формувального етапу експерименту в ЕК розроблено комплекс вправ і завдань на основі повісті Всеволода Нестайка «Одиниця з обманом». Усі вправи та завдання спрямовані на розвиток словникового запасу школярів, удосконалення знань з граматики, формування навичок побудови діалогу та зв'язного тексту, виховання моральних цінностей (чесність, відповідальність тощо). Експериментальна методика була застосована тільки в ЕК на уроках української мови, літературного читання, а також на інтегрованих уроках. КК навчався за традиційною програмою.

Метою контрольного етапу педагогічного експерименту було підтвердження або спростування ефективності розробленої методики на основі порівняння результатів повторного вимірювання рівнів літературно-

творчих умінь учнів в обох класах за мовно-образним, мовно-креативним, композиційно-структурним і емоційно-ціннісним критеріями.

Здобуті в результаті контрольного вимірювання кількісні показники підтвердили ефективність експериментального комплексу завдань, створеного на основі повісті Всеволода Нестайка «Одиниця з обманом» щодо розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів. Середні результати вимірювань у ЕК виявилися суттєво вищими за відповідні показники в КК, що доводить ефективність застосованої методики.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Відповідно до сформульованих у вступі до кваліфікаційної роботи мети й завдань зроблено низку висновків.

1. На основі аналізу наукового інформаційного простору проблеми диференційовано поняття «творчість» і «креативність», які перебувають у тісному взаємозв'язку, однак мають суттєві смислові розбіжності. Творчість зазвичай розглядають як вид діяльності, спрямований на створення якісно нового матеріального або духовного продукту, що має суспільну значущість. Креативність, натомість, трактується як внутрішній потенціал особистості, її здатність до продукування оригінальних ідей, виявлення нестандартного мислення та інтелектуальної гнучкості.

Спільною рисою обох феноменів є орієнтація на новизну, оригінальність, уяву та самовираження. При цьому креативність виступає внутрішньою передумовою, що забезпечує можливість виникнення творчих ідей, тоді як творчість – це процес їх практичної реалізації у вигляді конкретного результату.

У початковій школі креативність виявляється у здатності учнів пропонувати нестандартні способи розв'язання завдань, а творчість – у створенні завершених продуктів діяльності: літературних текстів, художніх робіт, театралізованих сценок тощо. Розвиток цих якостей є важливою складовою формування особистості, здатної до адаптації в умовах динамічних суспільних змін і самореалізації у різних видах діяльності.

2. Доведено комплексний вплив художньої літератури на розвиток творчих здібностей молодших школярів, що поєднує у собі когнітивний, емоційний та естетичний аспекти. Науковці наголошують на розвитку уяви, фантазії, мовленнєвої креативності в процесі роботи з якісними художніми творами для учнів початкової школи. У когнітивному плані художня література сприяє збагаченню словникового запасу, розвитку мислення, формуванню здатності до узагальнень і асоціацій; в емоційному аспекті –

виховує емпатію, уміння співпереживати героям, формує емоційну гнучкість; естетичний аспект впливу полягає у розвитку художнього смаку, здатності до образного мислення; креативний аспект – у стимулюванні уяви, здатності створювати нові образи, сюжети, ідеї.

3. Аналіз літературної спадщини Всеволода Нестайка та особливостей її використання в початковій школі засвідчує, що його твори є важливим педагогічним ресурсом. Легкість, яскравість та емоційна насиченість мови письменника формують в читачів стійкий інтерес до читання, збагачують словниковий запас, розвивають мовлення та комунікативні вміння.

Родзинкою художнього стилю Нестайка є поєднання реалістичних і фантастичних елементів, динамічність діалогів, гумор, мовна гра, образність та доступність викладу. Це робить його тексти зрозумілими й близькими молодшим школярам, а процес навчання – захопливим. Завдяки цьому школярі не лише краще сприймають зміст твору, а й активно залучаються до мовленнєвої та творчої діяльності.

Інтерактивні методи роботи з текстами В. Нестайка (ігрові технології, інсценізації, дискусії, творчі завдання, проекти) забезпечують активну участь дітей у навчанні, інтенсифікують виховний ефект і сприяють внутрішній мотивації до читання. Гумор, доброзичливість і життєствердний тон творів письменника є важливими чинниками створення позитивного емоційного освітнього фону.

Таким чином, літературна спадщина Всеволода Нестайка має вагомий дидактичний і художньо-творчий потенціал. Її цілеспрямоване використання сприяє не лише засвоєнню змісту творів, а й розвитку особистості учня як читача, мислителя, комунікатора і творчої особистості. Зокрема, повість «Одиниця з обманом» Всеволода Нестайка є не лише гумористичним і цікавим для дітей текстом, а й методично зручним матеріалом для формування всіх видів літературно-творчих умінь.

4. Проведено педагогічний експеримент у 4 класі

. Реалізація експерименту відбувалася за трьома

етапами. На констатувальному етапі визначено контрольний та експериментальний класи, встановлено рівні, критерії та показники за кожним рівнем, проведено вимірювання вихідних рівнів сформованості літературно-творчих умінь молодших школярів.

Оскільки літературно-творчі здібності виявляються у здатності дитини створювати власні усні та письмові тексти художнього характеру, застосовувати різноманітні мовно-виражальні засоби, формувати індивідуальний стиль мовлення, трансформувати власні враження та досвід у художньо-образну форму, то для їх вимірювання визначено мовно-образний, мовно-креативний, композиційно-структурний та емоційно-ціннісний критерії.

Результати констатувального вимірювання показали, що середні кількісні показники за кожним із критерієм у ЕК і КК відрізняються не суттєво: на достатньому рівні показник незначно вищий у КК (на 06,19%), на середньому рівні перевага в ЕК на 05,22%, на початковому рівні різниця становить всього лише 0,96%. Отже, об'єктивність передумов для реалізації формувального етапу експерименту підтверджено.

5. Під час формувального етапу педагогічного експерименту в ЕК застосовано комплекс вправ і завдань, розроблених на основі повісті В. Нестайка «Одиниця з обманом». Робота проводилася на уроках мовно-літературної освітньої галузі, а також на інтегрованих уроках з математикою, мистецтвом, музикою. Використання вправ, що поєднують мову та образотворче мистецтво (малюнки персонажів, комікси, кольори настрою), стимулювало уяву, дозволяло краще осмислити художні образи та емоції героїв, сприяло активному залученню учнів до творчого процесу.

Таким чином, у процесі реалізації формувального етапу педагогічного експерименту застосовано комплексний підхід, що дозволило одночасно працювати над усіма компонентами літературно-творчих здібностей: мовною уявою та образністю, творчим використанням мовних засобів, композиційно-сюжетною організацією тексту, емоційно-ціннісною виразністю.

6. На контрольному етапі педагогічного експерименту здійснено повторне вимірювання рівнів літературно-творчих умінь учнів ЕК і КК. Результати в ЕК виявилися суттєво вищими: зросла кількість школярів із середнім та достатнім рівнями, а показник початкового рівня значно знизився. Аналіз робіт учнів показав, що після виконання комплексу вправ спостерігалось покращення за всіма критеріями: мовна уява та образність; творче використання мовних засобів; композиційно-сюжетна організація; емоційно-ціннісна виразність. Більшість учнів ЕК змогли самостійно створювати оригінальні образи, будувати логічний сюжет і передавати емоції героїв. Вони більш впевнено користувалися синонімами, антонімами, художніми засобами, розвивали ритм і стиль у власних висловлюваннях.

Завдяки вправам на зміну кінцівки, створення альтернативних історій та коміксів, учні навчилися логічно будувати текст, відокремлювати зачин, розвиток подій та розв'язку, що свідчить про позитивну динаміку композиційно-сюжетної організації. Вправи на опис емоцій героїв, вибір кольорів для настрою, складання листів чи прислів'їв сприяли розвитку співпереживання, морального оцінювання дій героїв, формуванню власної позиції щодо чесності, дружби та відповідальності.

Таким чином, комплекс вправ і завдань на основі твору «Одиниця з обманом» показав високу ефективність як інструмент формувального етапу експерименту, адже стимулював розвиток літературно-творчих умінь у комплексі: мовної уяви, творчого використання мови, композиційної логіки та емоційної виразності. Експеримент підтвердив, що систематична робота з художнім текстом у поєднанні з інтерактивними та творчими завданнями є результативною для розвитку компетенцій учнів 4 класу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Педагогічна творчість як ознака і потреба епохи духовного оновлення. *Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм: проблеми теорії і практики підготовки вчителя–вихователя–викладача* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (29 березня – 1 квітня 2005 р.). Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. С. 5–8.
2. Антонова О. Є. Сутність поняття креативності: проблеми та пошуки. *Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі*: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ім. І. Франка, 2012. С.14–41.
3. Арістотель. Метафізика. URL: <https://readukrainianbooks.com/844-metafizika-aristotel.html#part1> (дата звернення: 02.04.2025).
4. Бенедисюк К. О. Формування творчої особистості на уроках української мови в умовах компетентнісного підходу. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/server/api/core/bitstreams/c8db3b04-766a-422b-b4d5-a7e25629f8a9/content> (дата звернення: 08.03.2025).
5. Бібік Н. М. Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи: монографія. К.: Педагогічна думка, 2014. 346 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/8138/1/12-01%E2%84%963%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B2%D1%8B%D0%B5.pdf> (дата звернення: 24.08.2025).
6. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. 304 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/9119/3/Bogush%2CKotyuk%2CHavrysh%20%281%29.pdf> (дата звернення: 24.08.2025).
7. Бондар Л. В. О. Сухомлинський про розвиток творчих здібностей учнів початкової школи. *Рідна школа*. 2013. № 8/9. С. 25–28.

8. Бондаренко Ю. І. Розвиток літературно-творчих здібностей школярів на основі жанрового та структурно-стильового шляхів аналізу. *Слобожанський науковий вісник. Серія Філологія*. 2023. Випуск 2. С. 44–49.

9. Ватаманюк Г. Художня література як засіб формування духовного світу дитини. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського держ. університету. Серія педагогічна*. Кам'янець-Подільський, 2007. Вип. XIII. С. 237–240. URL: <https://surli.cc/qllqkv> (дата звернення: 12.03.2025).

10. Вашуленко О. Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання. URL: <https://surl.li/eicxlz> (дата звернення: 12.08.2025).

11. Всеволод Нестайко: «Незалежність України залежить від української дитячої літератури». *День*. 29 січня 2003 р. URL: <https://surl.li/bsqegl> (дата звернення: 12.08.2025).

12. Всеволод Нестайко «Одиниця з обманом». Укрліб – Бібліотека української літератури. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=916> (дата звернення: 10.07.2025).

13. Гавриш Н. В., Васильєва С. А., Рагозіна В. В. Виховуємо і розвиваємо дитину раннього віку: навчально-методичний посібник. Кропивницький : Імекс-ЛДТ, 2021. 158 с.

14. Гілфорд Дж. Три сторони інтелекту. *Психологія мислення*. М. : Прогрес, 1965. 14 с.

15. Гірний О. І., Савчин М. М. Проблема творчості у навчанні. *Педагогіка і психологія*. 2014. № 1. С. 51–56.

16. Гнатюк О. В. Розвиток творчих здібностей здобувачів початкової освіти в сучасних умовах навчання: психологічний аспект. *Психологічні проблеми творчості*. 2022. С. 47–57. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732842/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf> (дата звернення: 11.08.2025).

17. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 366 с. URL: <https://surl.lt/qnosjd> (дата звернення: 11.03.2025).

18. Декарт Р. Міркування про метод (як правильно спрямувати свій розум і відшукати істину в науках). *Психологія і суспільство*. 2015. № 2. С. 37–46.

19. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87. URL: <https://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandartpochatkovoyi-osvity-dokument/> (дата звернення: 10.02.2025).

20. Дивосвіт Нестайкових пригод: до 90-річчя від дня народження : матеріали Всеукраїнського круглого столу для організаторів дитячого читання / Нац. б-ка України для дітей; уклад. Т. М. Кузілова. Київ, 2020. 112 с.

21. Довгань О. Використання елементів освітніх методик LEGO на уроках у початковій школі. *Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, педагогічний факультет, кафедра теорії та методик початкової освіти; редкол.: Н. В. Бахмат, Н. В. Гудима, О. В. Ковальчук. Київ : Міленіум, 2020. Випуск 3. С. 50–57.

22. Енциклопедія сучасної України : вебсайт. URL: <https://esu.com.ua/article-2380> (дата звернення: 15.08.2025).

23. Євтух М. Б., Проніков О. К. Педагогіка добра Івана Зязюна в підготовці майбутніх учителів. *Наукова спадщина академіка Івана Зязюна у вимірах сучасності та майбутнього* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (11–12 квіт. 2019 р., Чернігів) / Нац. ун-т “Чернігів. колегіум” імені Т. Г. Шевченка. Черкаси, 2019. С. 22–29. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/715794/> (дата звернення: 10.07.2025).

24. Заїка О. Структура художньо-творчих здібностей майбутніх педагогів. *Вісник Інституту розвитку. Серія : Філософія, педагогіка, психологія: Збірник наукових праць*. 2012. Київ : Видавництво Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, Вип. 22. С. 79–83.

25. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень : монографія / За ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир: Рута, 2006. 320 с.

26. Іванова В.В. Психологічні особливості розвитку творчих здібностей молодших школярів у позанавчальній діяльності. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v6/i16/15.pdf> (дата звернення: 11.07.2025).

27. Калініченко Л. М. Ідеї О. Савченко про формування творчого мислення молодших школярів (1970–1990-ті рр.). *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць*. 2017. № 28. С. 16–22. URL: <https://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/download/183/270/797> (дата звернення: 05.07.2025).

28. Клименко В. В. Механізми розвитку творчості. *Обдарована дитина*. 2003. № 1. С. 2–11.

29. Ковтун Н. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках української літератури. *Рідна школа*. 2011. № 1–2. С. 77–80. URL: <https://surl.li/kdrtxv> (дата звернення: 02.02.2025).

30. Лесик А. Формування творчих здібностей молодших школярів в умовах нової української школи. *German International Journal of Modern Science*. 2021. № 5. С. 36–38.

31. Луців С. Особливості розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2012. С. 445–449. URL: <http://ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5084/1/%D0%BB%D1%83%D1%86%D1%96%D0%B2.pdf> (дата звернення: 09.04.2025).

32. Ляшко Н., Райська Л. Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках української мови (4 клас). *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 110. С. 141–143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2013_110_43 (дата звернення: 08.03.2025).

33. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. *Поняття про творчість. Загальна психологія : навч. пос.* К.: МАУП, 2000. 256 с. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/77196-ponyattya-pro-tvorchst.html> (дата звернення: 10.02.2025).

34. *Методичні рекомендації до написання кваліфікаційної роботи для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти: навчально-методичне видання. Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальність 013 Початкова освіта. / Укладачі: Н. І. Луцан, І. Б. Червінська, Л. І. Хімчук. Івано-Франківськ: ПНУ Е-видання, 2023. 64 с. URL: <https://kpo.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/174/2024/11/metod-rekomendatsii-do-kvalifikatsijnoi-roboty.pdf> (дата звернення: 15.05.2025).*

35. Міщина Л. П. *Психологія творчості : навч. пос.* Івано-Франківськ : Гостинець, 2007. 448 с.

36. Моляко В. О. *Психологічне дослідження проблем функціонування стратегій творчої діяльності, творчої обдарованості та психологічної грамотності. Актуальні проблеми психології : наук. зап. ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. К., 2001. Вип.21. С. 198–205.*

37. Моляко В. О. *Психологія творчості – нова парадигма дослідження конструктивної діяльності людини. Практична психологія та соціальна робота. 2004. № 8. С. 1–4. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/6/visnuk_18.pdf (дата звернення: 18.07.2025).*

38. Нестайко В. *Нестайко В. В країні Місячних Зайчиків : казк. повісті / В. Нестайко ; худож. О. Воронкова. Київ : Країна мрій, 2014. 71 с.*

39. Нестайко В. *Дивовижні пригоди в лісовій школі : Загадковий Яшка; Сонячний зайчик і Сонячний вовк / В. Нестайко ; мал. В. Харченка. Харків : Школа, 2011. 127 с.*

40. Нестайко В. *Дивовижні пригоди в лісовій школі : Секрет Васі Кицина; Енелюлик, Уфа і Жахоб'як / В. Нестайко ; мал. В. Харченка. Харків : Школа, 2011. 128 с.*

41. Нестайко В. Дивовижні пригоди в лісовій школі : Сонце серед ночі ; Пригоди в Павутинії / В. Нестайко ; мал. В. Харченка. Харків : Школа, 2011. 205 с.
42. Нестайко В. Дивовижні пригоди в лісовій школі : Таємний агент Порча і козак Морозенко ; Таємниці лісею "Кондор" / В. Нестайко ; мал. В. Харченка. Харків : Школа, 2011. 127 с.
43. Нестайко В. Дивовижні пригоди незвичайної принцеси : повість-казка / В. Нестайко; худож. О. Воронкова. 2-е вид. Київ : Країна Мрій, 2010. 47 с.
44. Нестайко В. Загадка старого клоуна : повість / В. Нестайко ; іл. Ю. Радіч-Демидьонук. Київ : Країна Мрій, 2011. 269 с.
45. Нестайко В. Казкові пригоди Грайлика : казк. повість : нова авт. ред. [Кн. 2] : Секретна зброя незнайомця Коші / В. Нестайко ; іл. О. Чичик. Київ : Країна мрій, 2015. 111 с.
46. Нестайко В. Казкові пригоди і таємниці : повісті-казки / В. Нестайко ; мал. А. Василенка ; передм. А. Костецького ; 3-є вид. Київ : Навчальна книга – Богдан, 2008. 447 с.
47. Нестайко В. Ковалі щастя, або Новорічний детектив / В. Нестайко; худож. Н. Чернишева. Київ : Майстер-клас, 2011. 45 с.
48. Нестайко В. Космонавти з нашого будинку : повість і оповід. / В. Нестайко; іл. Ю. Радіч-Демидьонук. 2-е вид., перероб. Київ : Країна мрій, 2013. 349 с.
49. Нестайко В. Країна Сонячних Зайчиків; Незнайомка з Країни Сонячних Зайчиків; В Країні Місячних Зайчиків : казк. повісті / В. Нестайко; іл. Ю. Радіч-Демидьонук. Київ : Країна Мрій, 2009. 349 с.
50. Нестайко В. Кузя, Зюзя і компанія : казк. повісті / В. Нестайко; худож. О. Чичик. Київ : Країна Мрій, 2012. 280 с.
51. Нестайко В. Найновіші пригоди їжачка Колька Колючки та зайчика Косі Вуханя / В. Нестайко; з ілюстр. дітей. Вид. 6-е. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. 160 с.

52. Нестайко В. Незнайомка з Країни Сонячних Зайчиків : повість-казка / В. З. Нестайко ; іл. О. Томків ; обкл. Л. Рейко. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2017. 127 с.

53. Нестайко В. Неймовірні детективи : повісті / В. Нестайко; іл. Ю. Радіч-Демидьонок. Київ : Країна Мрій, 2012. 397 с.

54. Нестайко В. Одиниця з обманом; П'ятірка з хвостиком; Супер "Б" з "фрикадельками" : повісті / В. Нестайко; худож. К. В. Самойлов. Харків : Белкар-книга, 2012. 415 с.

55. Нестайко В. Олексій, Веселесик і Жарт-Птиця; Казка про Жарт-Птицю : казк. повісті / В. Нестайко ; іл. О. Чичик. Київ : Країна Мрій, 2014. 95 с.

56. Нестайко В. Пригода в кукурудзі : оповідання / В. Нестайко ; іл. Ю. Радіч-Демидьонок. Київ : Країна Мрій, 2010. 205 с.

57. Нестайко В. Пригоди близнят-козенят; Пошукове бюро знахідок «Кузя, Зюзя і компанія» : казкові повісті / В. Нестайко; ілюстр. О. Чичик. Київ : Країна Мрій, 2014. 95 с.

58. Нестайко В. Пригоди журавлика : казкова повість / В. Нестайко ; іл. О. Чичик. Київ : Країна Мрій, 2014. 93 с.

59. Нестайко В. Принцеса Іванна : дивовиж. пригоди незвичайної принцеси : повість-казка / В. Нестайко; іл. О. Воронкової. Київ : Країна мрій, 2015. 64 с.

60. Нестайко В. Таємниця Віті Зайчика; Пригоди Грицька Половинки : повісті / В. Нестайко; худож. К. В. Самойлов, Н. О. Ель Маулюд. Харків : Белкар-книга, 2012. 287 с.

61. Нестайко В. Тореадори з Васюківки : трилогія про пригоди двох друзів : нова авт. ред., з новими епізодами / В. Нестайко; худож. А. Василенко; [передм. авт.]. Вид. 22-е. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2014. 542 с.

62. Нестайко В. Чарівний талісман : повісті / В. Нестайко; іл. Ю. Радіч-Демидьонок. Київ : Країна Мрій, 2010. 285 с.

63. Нестайко В. Чарівні окуляри / В. Нестайко; іл. Р. Сахалтуєва; дизайн обкл. К. С. Герасимової. Київ : Майстер-клас, 2013. 144 с.
64. Нестайко В. Чорлі : пригод. казка / В. Нестайко; ілюстр. І. М. Смирнова. Київ : Майстер-клас, 2012. 63 с.
65. Нестайко Всеволод: повні тексти творів : вебсайт. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/author.php?id=81> (дата звернення: 15.08.2025).
66. Нестайко Всеволод – повні тексти творів автора : вебсайт. URL: https://osvita.ua/school/literature/tag-nestaiko_vsevolod/ (дата звернення: 15.08.2025).
67. Орлова О., Гуменюк І. Розвиток мовленнєвих художньо-творчих здібностей молодших школярів: інформаційний простір проблеми. *Розвиток мовної особистості здобувача освіти : збірник наукових праць кафедри початкової освіти. Серія «Філологічні науки»*. 2025. Випуск 3. С. 10–16.
68. Остапець І. Ю. Свобода творчості у поглядах Мартіна Гайдеггера. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 2017. Вип. 21. Том. 1. С. 35–37.
69. Павленко В. В. Креативність: сутнісна характеристика поняття. *Креативна педагогіка: [наук.-метод. журнал]*. 2016. № 11. С. 120–131. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/25862/1/%D0%BF%D0%B0%D0%B2%D0%BB.%E2%80%99..PDF> (дата звернення: 15.08.2025).
70. Петренко О. Б. Всеволод Нестайко – лідер читацького інтересу українських дітей: соціологія читання. *Дивосвіт Нестайкових пригод: до 90-річчя від дня народження : матеріали Всеукраїнського круглого столу для організаторів дитячого читання / Нац. б-ка України для дітей*. Київ, 2020. С. 89–95.
71. Петрица Ю. І. Структура творчих здібностей молодших школярів і шляхи їх формування засобами проєктних технологій. *Педагогічний альманах*. 2024. Вип. 55. С. 16–24. <https://doi.org/10.37915/pa.vi55.532>
72. Платон. Іон. У Платон, Діалоги. Харків: Фоліо, 2008. С. 68–84.

73. Програма звітної наукової конференції студентів за 2024 рік. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2025. 157 с.

74. Програма науково-практичної конференції науковців та студентів з міжнародною участю «Молодь і освіта в умовах викликів ХХІ століття». 19 травня 2025 р. Івано-Франківськ, 2025. 37 с.

75. Роменець В. А. Психологія творчості : навч. посібник. 3-тє вид. К.: Либідь, 2004. 288 с.

76. Савченко О. Я. Розвиток особистості школяра – стрижнева проблема творчості В.О. Сухомлинського. *В. О. Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів*: монографія / Упоряд.: О. В. Сухомлинська, О. Я. Савченко; авт. кол.: О. В. Сухомлинська, О. Я. Савченко, В. С. Курило, І. Д. Бех та ін. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. С. 97–105.

77. Сартр Ж.-П. : біографія. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/bio-zl/printit.php?tid=5961> (дата звернення: 10.03.2025).

78. Середа І. О. Творчі здібності людини: визначення, сутність, структура. URL: <https://sportpedagogy.org.ua/html/journal/2009-04/09siodnf.pdf> (дата звернення: 13.04.2025).

79. Сковорода Г. Розмова, звана Алфавіт чи Буквар світу. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=278> (дата звернення: 11.04.2025).

80. Сологуб А. І. Креативна освіта – вимога часу. *Новітні комп'ютерні технології*. 2018. Вип. 16. С. 94–98. URL: <https://ccjournals.eu/ojs/index.php/nocote/article/download/822/852/> (дата звернення: 28.04.2025).

81. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором. Вибр. тв.: у 5 т. К. : Рад. школа, 1976. Т. 4. С. 393–629. URL: <https://surl.li/lfbtyf> (дата звернення: 18.04.2025).

82. Тараненко Ю. П. Структурні компоненти художньо-творчих здібностей молодших школярів. *Педагогічні науки : збірник наукових праць*.

2016. Випуск LXX, том 1. С. 59–63. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/download/3414/3023> (дата звернення: 12.05.2025).

83. Чугай С., Хващевська О. (2024). Педагогічні умови розвитку творчих здібностей здобувачів початкової освіти на уроках мистецтва. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2024. № 21. С. 147–159. <https://doi.org/10.31865/2414-9292.21.2024.307984>

84. Явоненко М. В. Система творчих завдань міжпредметного характеру як засіб розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів. Автореф. дис....канд. пед. наук: 13.00.09 – теорія навчання. Чернігів, 2007. 23 с.

85. Явоненко М. В. Розвиток уяви і літературних здібностей молодших школярів. *Початкова школа*. 2003. № 3. С. 14–17.

86. Явоненко М. В. Використання творчих завдань з розвитку літературних здібностей молодших школярів у малокомплектній школі. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: педагогічні науки*. Чернігів: ЧДПУ, 2004. Вип. 24. С. 15–17.

87. Явоненко М. В. Методика підготовки школярів до літературно-творчої діяльності. *Початкова школа*. 2005. № 5. С. 15–18.

88. Явоненко М. В. Розвиток літературних здібностей молодших школярів у процесі виконання творчих завдань. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: педагогічні науки: Збірник*. Чернігів: ЧДПУ, 2006. № 38. С. 79–81.

89. Guilford J.P. Creativity. *American Psychologist*. 1950. Vol. 15. pp. 444–454.

90. Ellis, Antoinette S., "An Historical Overview of Creativity with Implications for Education" (1986). *Dissertations and Theses. Paper 3592*. <https://doi.org/10.15760/etd.5476>

91. Kao, J. Creativity. 1996. URL: https://valerievacchio.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/10/creativity.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 25.08.2025).

92. Torrance E. P. The nature of Creativity as Manifest in its Testing. The Nature of Creativity / ed. by R.J. Sternberg. Cambridge : Cambridge Univer. Press, 1988. pp. 32–75.

ДОДАТКИ

Додаток А

База проведення педагогічного експерименту:

Девізом школи є:

Творить добро і не тримайте зла,

Самі любіть та інших вчіть любити.

Нехай добро не відає числа

І буде те добро нове добро творити.

URL: <https://liceum7.if.ua/blog/view/pro-nas>

Педагогічний колектив

У ліцеї працюють 63 вчителів:

- 5 учителів мають звання "Учитель-методист",
- 7 учителів мають звання "Старший учитель",
- 11 учителів нагороджено значком "Відмінник освіти України",
- 13 учителів нагороджено Грамотою Міністерства освіти і науки України.

URL: <https://liceum7.if.ua/blog/view/pedagogichnii-kolektiv>

Контакти

76018, Україна, Івано-Франківськ,

вулиця Грушевського, 16

Тел.:

+38(0342) 75-09-70

Е-mail:

if.school.7@gmail.com

URL: <https://liceum7.if.ua/blog/view/kontakti>

Список учнів експериментального 4–А класу

Закінчення додатку Б**Список учнів контрольного 4–Б класу**